

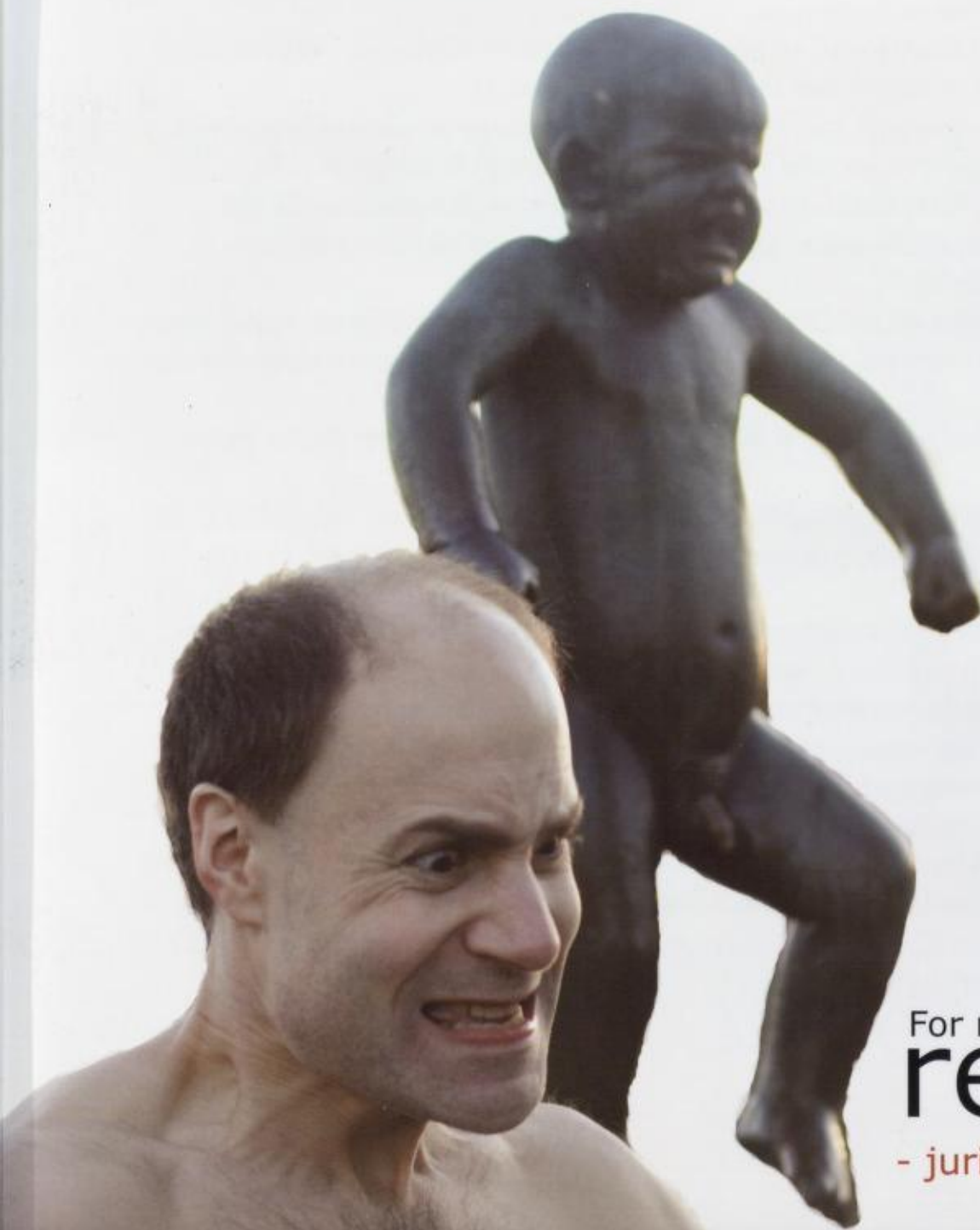
■ ACEM

dyade

1/08

psykologi - meditasjon - kultur - samfunn

Ole Gjems-Onstad

For mange
regler
- juridiske illusjoner

For mange regler - juridiske illusjoner

Med lov skal landet vårt bygges og ikke med ulov ødes, het det i den gamle norske Frostatingsloven .

Jus kan gi en ramme, et utgangspunkt, en beskyttelse. Men et sted slutter jussen. Der begynner et eksistensielt ansvar.

Hvor overgangen går, synes uklart for mange moderne lovgivere.

Det er neppe noen som ennå tror man kan gi lover som påbyr takknemlighet. Men deler av velferdstenkning og det enkelte faktisk kaller happiness economics, mener lovgivning kan redusere misunnensens forbannelse.

Livet er som en meditasjon. Man kan skrive så detaljerte instruksjoner om meditasjon man vil. I skoddeheimen der inne tar den enkeltes ansvar over.

Å gripe sjansen, å gjøre livet meningsfullt, kan ingen regler gjøre for en.

Ett er å ha rett til pensjon og velferd. Omfattende rettighetslovgivning kan nøre den illusjon at det finnes juridiske garantier for lykke og livskvalitet.

Man kan lovgi om retten til muligheten for det gode liv. Å lovgi det gode liv er å ta feil av den enkeltes og statens ansvar.

Dette Dyade nærmer seg regelveldet fra flere dimensjoner: Regel-fetisjisme vs eksistensielt ansvar. Jus som konfliktskaping og opphav til enten-eller løsninger. Rettigheter og friheter ender med juridisk klesdrakt lett som statlig sentralisme og individuell avmektighet. De kristne autoriteter proklamerte at vi alle er syndere. En sekularisert lovgiver som gir regler om absolutt alt fører tradisjonen videre: Et gjennomregulert velferdssamfunn skaper ikke bare trygghet, men også sårbarhet overfor anklagen: Lovbryter!

Innhold

DYADE 1/08 ÅRGANG 40

Redaktør:
Ole Gjems-Onstad

Redaksjon:
Rolf Brandrud
Halvor Eifring
Christopher F-B Grøndahl
Eirik Jensen
Turid S. Berg-Nielsen

Redaksjonssekretær:
Monica Dobbertin

Korrektur:
Gunnhild Reistad

Lay-out:
Geir Wærnes

Foto:
Ole Gjems-Onstad,
Geir Wærnes m. fl.

Administrasjon:
Acem sekretariat

Redaksjonsråd:
Ole Gjems-Onstad
Carl Henrik Grøndahl
Torbjørn Hobbøl
Are Holen

Adresser:
Postboks 2559 Solli, 0202 Oslo
Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo

Telefon: 23 11 87 00
Telefax: 22 83 18 31

Bankgiro: 6026.05.04048

dyade@acem.no
www.dyade.no

Trykk/opplag:
Hegland Trykk 1300 eks

Utkommer 4 ganger i året

Abonnement
For året 2008: kr. 220,-

ISSN 0332-5790

2 Vi er alle syndere

Da den kristne kirke definerte seksuell vellyst som synd ble vi alle syndere, vedtar lovgiveren regler som enhver bryter, bevises grunntesen: de er banditter alle sammen.

12 Jus som konfliktskaping

Jus polariserer, skaper vinnere og tapere og gir god advokatmat - ikke kompromisser og forsonende løsninger.

22 Idéer hugget i sten – jus som makt

Norsk Idéhistorie fremhever som primære kilder kulturtidsskriftene. Men det er flere samfunnsformende idéer i folketrykloven! Juristene har overtatt etter presten og delvis etter filosofene og forfatterne.

39 Postmodernismen – den fascistiske lovgivers beste venn

Hitler og Stalin ivaretok juridiske former. De hadde sin monsterjus. Postmodernismens relativitet gjør at ingen lov er absolutt bedre enn andre.

44 Rettigheter på avveie

Skal man lovgi alles rett til lykke, må man fjerne misunnelsen. Hva slags lover kan hjelpe mot forskjeller i intelligens, utseende, sjarm, helse og seksuell yteevne? Hvor slutter loven og hvor begynner den enkeltes utfordring i en uoversiktlig tilværelse?

55 Grenser for grensesetterne

I Norge idealiseres den kunnskapsløse lovgiver. Resultatet er at byråkratene overtar. - Det kinesiske forbud mot Dalai Lamas reinkarnasjon viser at jussen har sine grenser uansett hva de ansvarlige selv måtte tro.

Artiklene er skrevet av Ole Gjems-Onstad. For kommentarer takker forfatteren Turid S Berg-Nielsen, Halvor Eifring og Eirik Jensen.

Ole Gjems-Onstad er Internasjonal nestleder i Acem og leder Acem Norge. Han er professor i skatterett ved Handelshøyskolen BI, Universitetet i Oslo og Universitetet i Stavanger, og har skrevet bl a Stillhetens kompass (Dyade 1/03), Historiens psykologi (Dyade 4/01), Inkvisisjonens psykologi (Dyade 1/00), Tiden venter ikke (Dyade 2/04), Levende døde – slaveriets psykologi (Dyade 4/05) og Who's There. Shakespeare – meditative temaer (Dyade 1/07).

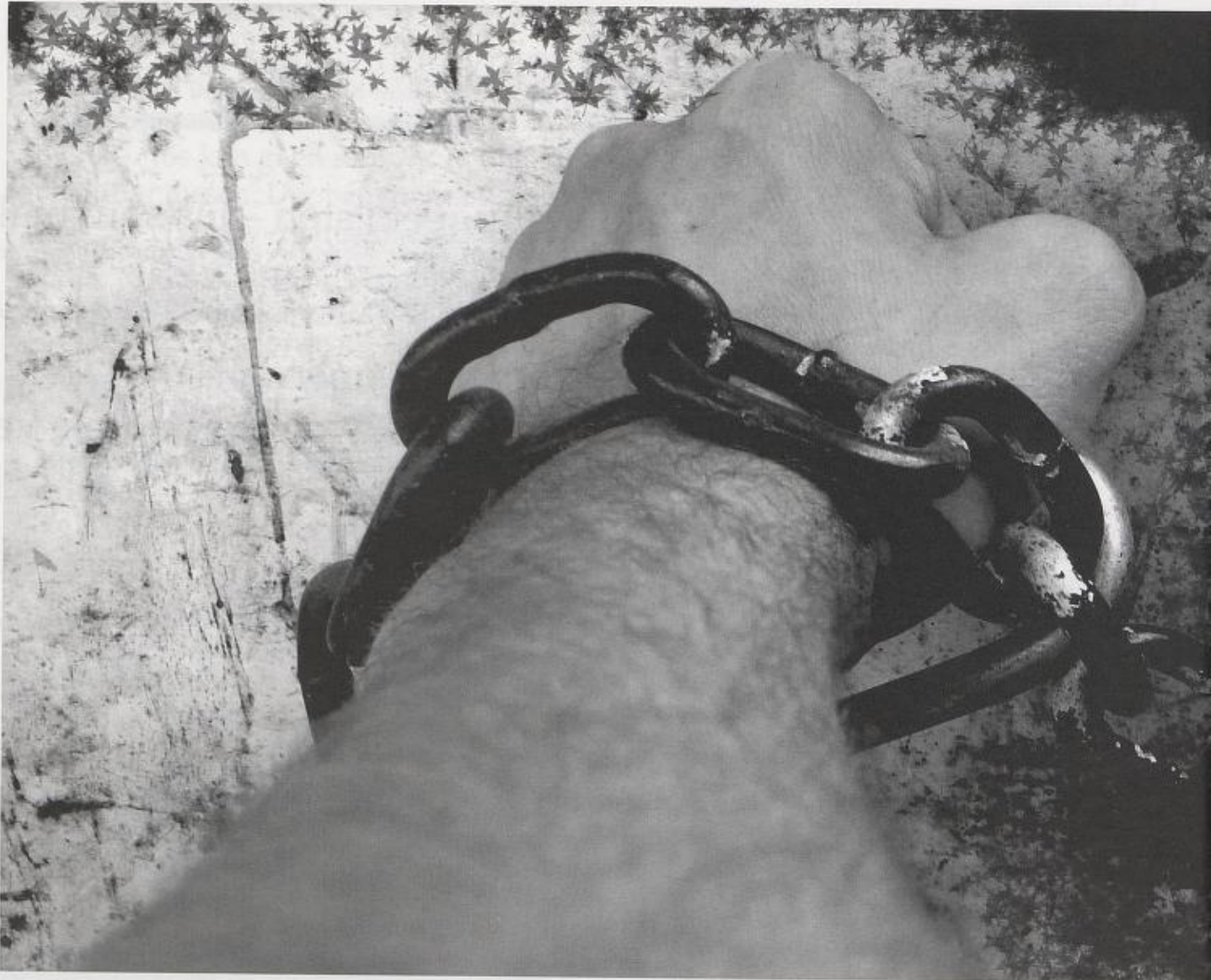
innhold

For mange regler

- juridiske utfordringer

DYADE 108

For mer informasjon
kontakt oss på
tlf. 022 22 22 22

For mer informasjon
kontakt oss på
tlf. 022 22 22 22

Vi er alle syndere

Fra opplysningstiden gikk Vesten fra det religiøse til det sekulariserte samfunn. Gud er død, proklamerte senere Nietzsche. En del grunnleggende tenkning kan likevel bevares, om enn i nye former. I forhold til enkelte dimensjoner er det en strukturell likhet mellom

hvilken rolle regler kan spille i et kristent og et sekularisert samfunn.

Kristendommen lærte at alle er syndere. I et sekularisert samfunn med ens hverdag innhegnet av regler, er alle ikke bare potensielle, men faktiske lovbryttere. I Norge fortelles om tidligere høyesterettsdommere som valgte ikke å ha bil, men foretrakk sykkel. Det økte sannsynligheten for ikke å bryte trafikkreglene.

Også på andre samfunnsområder er den beste måte å forhindre lovbrudd, å melde seg ut. Vil man ikke bryte selskaps-, regnskaps- og skattelovgivningen, er det sikreste råd ikke å starte økonomisk virksomhet. Vil man være trygg på ikke å komme i konflikt med skatte- og arbeidsmiljølovgivningens krav til arbeidsgivere for barnepassere, er det greieste ikke å få barn.

ALLE KAN TAS

Et totalitært samfunn kan være tjent med så mange detaljerte regler at det i sum er umulig å overholde alle. Alle gjøres til lovbryttere. Dermed kan alle til enhver tid tas. Ingen kan unnskyldes seg med at de er uskyldige. Slike finnes ikke.

Vage eller generelle regler kan gjøre samme nytten. Forbud mot samfunnsskadelige eller kontrarevolusjonære handlinger kan brukes om det meste.

Alle blir syndere. Alle er sårbare. Alle kan anklages. Alle rundt en kan være potensielle angivere eller vitne mot en.

Norge har et utall detaljerte og straffesanksjonerte regler om regnskap, bokføring, selskapsrett og skatt. I praksis er det ikke realistisk å operere i næringslivet uten at en eller annen regel brytes. Dermed blir enkeltes profetier og fordommer selvoppfyllende: Næringslivsfolk er skurker, alle sammen. Man glemmer hvilke trafikkregler man selv brøt i løpet av dagen.

Når alle er skyldige, er det opp til makthaverne hvem de vil ta. Enhver regimet vil knekke, kan tas for brudd på en eller annen bestemmelse.

Selv om bevis må fabrikeres i den konkrete sak, dreier det seg ikke dypere sett om falske anklager. Alle vet at ingen klarer å overholde alle bestemmelsene. Skulle man strengt tatt være uskyldig i den konkrete sak, ville man bli dømt bare dommeren kunne se alt man har gjort.

Prosessen av Franz Kafka handler om denne siden ved det moderne, jussifiserte samfunn. Anklagen kan alltid komme. Man vet ikke uten videre hvorfor man er anklaget. Man kan umulig kjenne alle samfunnets regler. Det betyr ikke at man er uskyldig. At man ikke visste at man begikk en forbrytelse, er ingen holdbar unnskyldning, hverken hos Kafka eller i det moderne samfunn. Tenåringen som ikke kjenner skattereglene, begår et lovbrudd når hun ikke oppgir inntekten.

Borgerne forstår de er prisgitt og stimuleres kanskje til å være overlojale på andre områder enn der hvor de bryter reglene. Eller man overkompenserer ved å fremstå som særlig lovlydig der man overtrer bestemmelsene. Det selv å ha svin på skogen kan gjøre en til den ivrigste heksejeger.

Flere av de toneangivende republikanere i klappjakten på USAs tidligere president Clinton for hans seksuelle sidesprang, har senere vist seg å ha et sammensatt sexliv med kontakt med prostituerte o.l.

ALLE I NÆRINGSLIVET ER SKURKER
I Norge er selskaps-, regnskaps- og skattelov-

givningen svært detaljert. Til forskjell fra en del andre land har Norge også generelle straffetrusler på slutten av f eks aksjeloven. Lovgivere har ikke plukket ut enkelte spesielt viktige bestemmelser, og oppstilt straff for å bryte disse. I den generelle straffetruslen står at det er straffbart å bryte enhver bestemmelse i loven eller regler som er gitt i medhold av denne.

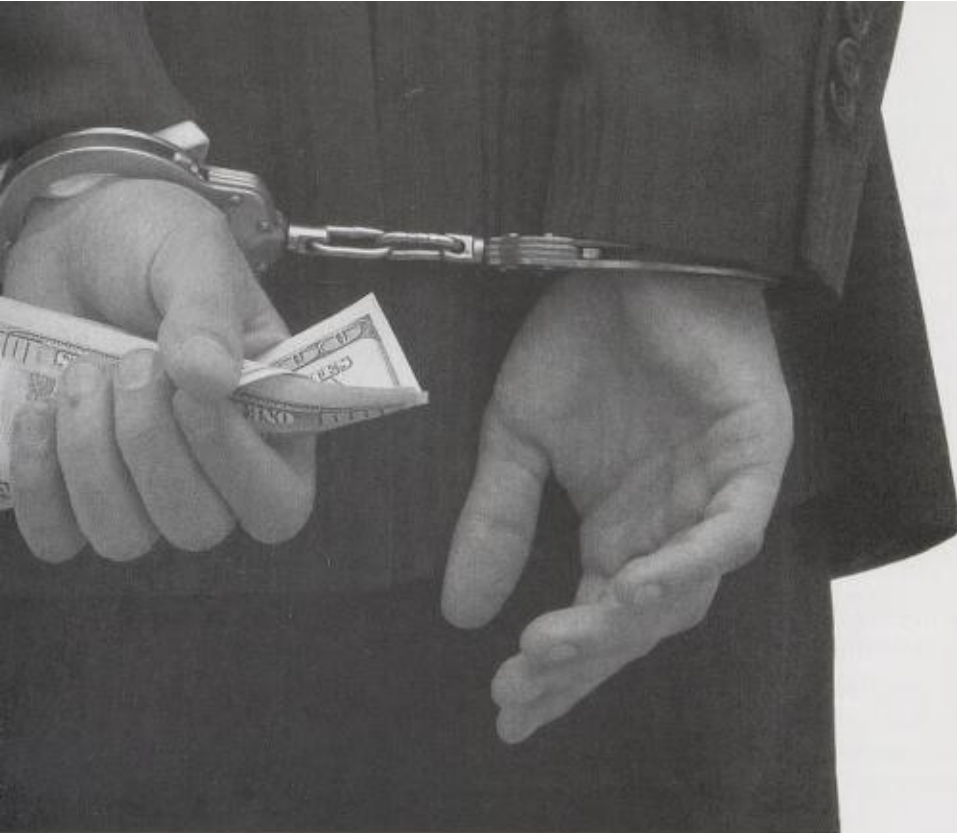
Det er en nokså bekvem lovgivningsteknikk. I stedet for å vurdere hver enkelt bestemmelse og ta stilling til hvilke brudd som bør kriminaliseres, kaster man straffbarhetsstempelet over alle.

Dermed kan man i Norge med nokså høy grad av sannhetsgehalt, rette pekefingeren mot ethvert styremedlem i et aksjeselskap og si: Lovbryter! Det du gjør, er kriminelt. Styret er i siste instans ansvarlig for at bestemmelsene i selskaps- og reguleringslovgivningen overholdes.

For mange legfolk kan det være vanskelig å skille mellom lovbrudd og straffbare handlinger. Det er masse bestemmelser det ikke er straffbart å bryte, f eks husleielovens regler om når husleie skal betales. Lovbryter er ikke det samme som en kriminell, eller en forbryter hvis man med det uttrykket mener en som begår noe straffbart.

POTENSIELT NÅDESTØT

I det praktiske liv er det ikke mulig å overholde alle de aktuelle bestemmelser dersom man i Norge skal opprette et mindre aksjeselskap. Det er så mange detaljbestemmelser som ikke er

hensiktsmessige. For mange deler av selskapslovgivningen er reglene de samme for Kiosk AS på hjørnet og Statoil-Hydro. Det er så lett å gi generelle regler.

Ut fra en kost-nytte-betraktning er det ikke rasjonelt for mange småbedrifter å bruke ressurser på å ta hensyn til alle detaljene i regelverket. Dermed begår man ikke bare lovbrudd. De er til og med straffbare.

Avisoverskriftene kan bli dramatiske: Angivelig samfunnsstøtte er lovbrøyer!

Selv om man ikke mister livet rent faktisk, kan konsekvensene være ødeleggende nok. For en del yrkesgrupper kan en mediesak med dokumentasjon av uomtvistelige "lovbrudd" være vanskelig. Dommere, topp-politikere, embetsmenn i departementene: Stemplet lovbrøyer er et potensielt nådestøt.

MANGE REGLER - MER URETTFERDIG

I praksis forfølger ikke påtalemyndighetene alle regelbrudd. Det ville være en umulig oppgave.

For den side i politikken som ofte sterk-est har ivret for de mange detaljreglene, og de generelle straffebestemmelsene, kan resultatet bekrefte ideologien. Næringslivet består av skurker, folk som utnytter, er brutale og ikke

tar hensyn. Vedtar man regler som alle bryter, har man klart å bevise sin egen grunntese: De er banditter - alle sammen!.

Den sekulariserte lovgiver viderefører den kristne grunntese: Synderen er i oss alle.

At andre ikke tas, fordi politiet og myndighetene

må prioritere, kan man ikke gjemme seg bak. En straffebestemmelse bortfaller ikke selv om den ikke håndheves konsekvent. Det skal mye til før ikke-bruk av en lovbestemmelse gjør at den ikke lenger behøver tas på alvor. Mange regler kan dermed gjøre et samfunn mer urettferdig. Det blir tilfeldig hvem som tas.

VILKÅRLIG HÅNDHEVELSE

I den virkelige verden er ressursene alltid begrenset. Man må prioritere. Vil man gi regler om alt, ender man opp med at man i praksis ikke når så meget. En lovgiver kan ikke bare vurdere hva man måtte vinne ved å vedta nye bestemmelser. Man må også se på hva man taper fordi håndhevelsen av andre bestemmelser svekkes.

De som skal håndheve reglene, får en vanskelig oppgave når et regelsett realistisk ikke kan forventes etterlevet av et stort flertall. Å ta alle regelbrudd er administrativt uhåndterlig. Skal man nøye seg med stikkprøver? Skal alle regelbrudd straffes etter lovens bokstav selv når det er godt kjent at reglene stadig brytes?

I Norge, som i de fleste andre land, kan man verken overfor politi eller dommere unnskyldte seg med: "Jeg kjørte ikke hurtigere

DEN SOM GRAVER EN GRAV ...

Som ledd i en politisk maktkamp brukte Gro Harlem Brundtland i 1990 noen nokså uskyldige brudd på selskapslovgivningen som daværende statsminister Jan P Syse hadde begått. Oppblåsing av små regelover-tredelser til "Lovbrudd!" ble utnyttet for hva det kunne være verdt som ledd i kampen for å få tilbake statsministertittelen fra Jan P Syse.

Slik bruk av juss skaper et hyggelig samfunn. Det fikk Gro Harlem Brundtland merke da hun nesten 20 år senere, høsten 2007, selv møtte offentlige anklager om å ha utnyttet norsk trygdelovgivning og norske bestemmelser om pensjonsbeskatning. Det ble ikke direkte påvist at den tidligere statsministeren hadde brutt reglene, men opptrådt i samsvar med deres intensjon hadde hun neppe gjort. Det ble minnet om hvor vil-lig hun selv hadde vært til å ta andre for juridiske bagateller. Der kan det juridifiserte samfunn ende opp: I en endeløs strøm av anklager.

enn de andre." Påbudet om å holde fartsgrensen gjelder uavhengig av hva andre gjør. En annen regel ville gjøre håndhevelsen umulig. Samtidig gjør det rettshåndhevelsen vilkårlig å slå ned på enkelte syndere, mens et langt større antall som bryter loven like åpent, går fri ut fra kapasitetshensyn.

PRESSEN - STORINKVISITOREN

De helligste av de hellige og de prektigste av de prektige - det er pressen.

Pressefolk ser på seg selv som kvintessensen av det moderne fremskritt. Undertiden kan man undres om de heller representerer en reinkarnert katolsk storinkvisitor.

For mediene er veien uendelig lang fra redaksjonsrommet til storinkvisitors kontor flere hundre år tilbake.

Men de strukturelle forskjeller er mindre. Storinkvisitoren baserte seg på skjulte og hemmelige vitner. For den avdekkende presse er bruken av anonyme kilder en anerkjent arbeidsmetode. Anonyme informanter dreier seg ikke om angivere som må beskyttes mot rettfærdig harme, men om kildevern.

Pressen har en selvbekreftende makt i et samfunn der nær alle kan henges ut for regelbrudd. Det hadde også inkvisitoren. Ser man malerier av dem, kan man ane at de deler noe av den selvforneide utilnærmelighet til moderne redaktører.

PORTEN TIL HIMMELEN

Redaktørene har ikke bare makten til å anklage. De vokter også porten til det moderne samfunns største skatt: Kollektivets oppmerksomhet og tryllestaven som kan skape stjerner. Det

moderne menneskets himmel er scene der alle ser en. Nøkkelen til denne paradisiske oppmerksomhet har pressen.

Å anklage en storinkvisitor var ikke klok manns handling. Hvilke satanistiske krefter måtte ikke da ha tatt bolig i en? Pressen og redaktørene mister lett balansen hvis de selv anklages personlig. De skal anklage, ikke anklages. Ønsker man deres gunst, får man passe seg.

I en moderne rettssal har man tross alt forsøkt å skape en viss balanse mellom anklager og tiltalt. Det var ingen symmetri mellom den kirkelige inkvisitor og hans offer. Det er det heller ikke mellom pressen når den hensynsløst fordøyer et nytt ukesoffer i kampen om opplagstall og kroner.

Inkvisitoren kunne bruke måneder på å knekke en person. Moderne presse arbeider raskere. Mediene klarer vanligvis å ruinere et liv eller en karriere på en uke. Over helgen starter en ny sak.

Inkvisitoren hadde liten selvtvil eller anger. De tjente den gode og hellige sak og menneskets frelse. De ville alltid offeret vel: Bare tilstå! Rens din sjel og få tilgivelse.

Tradisjonen bæres videre. En redaktør torturerer ikke sitt offer kroppslig - bare sjelelig. Det er ikke tanken på profitt som driver redaksjonene, bare hensynet til sannheten og samfunnets beste. Når offeret protesterer, er rådet alltid det samme fra disse storinkvisitorennes arvtagere: Si alt! Det er det eneste som kan hjelpe deg.

Når lovgiveren vedtar nye forbud og påbud, er det mat for pressen. Nettet utvides for mulige lovbrudd, anklager og dramatiske prosesser.

SVARTEPER FOR VOKSNE - KAMPEN OM LOVBRYTERSTEMPLET

I et samfunn der loven definerer mange som potensielle lovbryttere, må man passe seg. Systemet fungerer med en dobbelthet. Man vet at reglene ikke respekteres konsekvent. Men man må late som om de skal bli tatt på alvor. Det er noe galt med dem som bryter dem.

På 80-tallet kom det frem at daværende statsminister Jan Syse hadde et aksjeselskap der alle regler ikke var overholdt. Opposisjons- og arbeiderpartipolitiker Gro Harlem Brundtland så sin sjanse til å bruke dette for å ivareta sine egne personlige og partiets ambisjoner om å komme i posisjon. Syse ble grundig hengt ut i pressen for alle sine påståtte lovbrudd. At det i det alt vesentlige dreiet seg om formelle ordensregler i selskapslovgivningen som svært ofte overtres, var en nyanse som pressen ikke lot slippe særlig til. Det var langt mer dramatisk å omtale statsministeren som lovbryster.

Gro Harlem Brundtlands egen mann, Arne Olav Brundtland, hadde etter opplysninger i pressen i sine egne selskaper overtrådt langt mer alvorlige regler enn Syse. Arne Olav Brundtland valgte selv ikke å kommentere disse forhold annet enn i generelle vendinger. I sine memoarer omtalte han bare anklagene som urimelige, men uten noen form for konkretisering.

I et samfunn der mange defineres som lovbryttere, kan kampen om svar-teper bli dødsens alvorlig. Størst sjanse for å overleve kan man ha, hvis man er den første til å stemple. Men livet er et langt løp. I 2007 kom det frem at Gro Harlem Brundtland kanskje hadde brutt, om ikke nødvendigvis med lovens bokstav, så med intensjonene bak reglene om skatteplikt etter bosted og trygderettigheter. Da ble hennes anklager overfor Syse husket og slik kan vi holde på i regelsamfunnet - med å anklage hverandre

REGELHYKLERIET

En italiensk kardinal som ble regnet som en kandidat ved neste pavevalg, ble en gang spurt av en amerikansk reporter om den katolske kirkes holdning til prevensjon. Hvorfor kan dere ikke være litt mer liberale, mer realistiske, sa den kvinnelige journalisten.

Hvorfor må dere amerikanske kvinner lage så mange problemer rundt dette, sukket kardinalen. Se på deres italienske søstre. De er katolikker. De klager ikke over kirkens holdning til prevensjon. Og de har blant de laveste fødselstall i verden.

Med andre ord. Lat som om du respekterer forbudet. Lag ikke bråk. Og bruk i senga det du vil.

Kommunistene hadde et tilsvarende forhold til mange regler. De fleste var enige om at mange av dem var håpløse. Å protestere åpent nyttet ikke. Men man fant sine løsnings med et skille mellom ytre regel-ideologisk fasade og reelt private liv.

DER SER DERE: VI ER ALLE SYNDERE

Der lovregler for en stor del tjener et oppdragende eller ideologisk formål, kan jussen nærme seg religionen. Det viktige er å opprettholde idealet, ikke å forme virkeligheten.

Kanskje er det en forskjell mellom protestantiske og katolske land. I protestantiske kulturer har enkelte ment at man ut fra luthersk tradisjon tar regler mer bokstavelig. I katolske land oppstiller reglene mer idealer. Alle vet at de ikke kan etterleves, men prinsippet og idealet er riktig.

Ett resultat av lovgivning som ikke etterleves, er at mange blir lovbrytere.

Paradoksalt nok kan dette også for kirken ivareta et visst virkelighetsbilde.

PREVENSJONSFORBUD OG KVINNEFOBI

Den kristne kirke har alltid hatt et sammensatt forhold til seksualitet. En av dens grunnleggende lærer er syndefallet. Vi er likevel ikke fortaapt siden Kristus led for våre synder. Men syndere er vi.

Et forbud mot prevensjon som "alle" moderne kvinner bryter, understreker på sin paradoksale måte at kirken har rett. Alle syn-

der, og ikke minst der vi kommer nær denne skjebnesvangre seksualdriften. Man behøver ikke akseptere Dan Browns historieforfalskede forhold til den katolske kirke (Da Vinci Koden), for å innse at den kristne kirke har hatt et nær fobisk forhold til kvinnelig seksualitet. Et prevensjonsforbud bekrefter at moderne kvinner ikke makter å etterleve kirkens bud. Til det er deres lyst for sterk.

Menneskene syndet mer etter at den kristne kirke begynte sitt korstog mot seksualdriften med sine mange forbud og påbud om når, med hvem og hvordan. Kirkens egen definisjon av synd bidro til at den fikk rett i sin tese om syndefallet. Det ble mer behov for kirken. Den som synder, må skrifte, gjøre bot, overveie sine handlinger og har behov for rettledning.

ARBEIDSGIVERE UTNYTTER

Arbeidstidsbestemmelsene i arbeidsmiljøloven har vært kontroversielle. De er strenge, detaljerte og vanskelige å forstå. Det er en masse finesser og unntak på forskjellige nivåer. Det er egne regler for hvor meget man totalt kan arbeide, hvordan dette skal beregnes, og om når på døgnet og i helger. Det er egne regler for aldersgrupper og for ulike kategorier ansatte. Og det er omfattende unntak for dem som har avtaler med

Det er ikke egentlig mest treffende å si at den kristne kirkes forhold til seksualdriften er sammensatt. Den er heller mer eller mindre fiendtlig. Men islam har gått lenger i å gi kvinnekroppens fristende tilgjengelighet ansvaret for mannens syndefall. Men igjen blir det hele selvopplyllende: Den som gjør seksualdrift til synd, definerer de fleste som syndere.

ansatte, med fagforeninger, med landsomfattende fagforeninger og med arbeidsmyndighetene.

Det er nok få på Stortinget som behersker de reglene de selv har gitt, eller som innen rimelig tid ville klare å forstå bestemmelsene.

"Alle" vet at regelbruddene, ikke minst i mindre virksomheter, er meget omfattende. Mange synes bestemmelsene er gammelmodige. Begrensningene i antall timer det er lov å arbeide kan ha noe for seg i tradisjonelle fysisk krevende yrker. En gruvearbeider kan ikke bli for sliten uten at det kan gå ut over helse og sikkerhet. Men hvorfor skal Stortinget bestemme når en konsulent i en kunnskapsbedrift bør gå hjem for å legge seg?

De mange regelbrudd kan igjen bekrefte en myte hos en del av de ideologiske krefter som har presset frem reglene. Arbeidsgivere er farlige. De utnytter sine ansatte. Se her, mange av dem bryter også den lovgivning som er vedtatt for å verne de ansatte.

BILISTER ER FARLIGE

Tilsvarende kunne man undre om norske trafikregler. Ser man på hvordan norske bilister kjører, ville man ikke klare å finne ut av fartsbestemmelsene på våre veier.

Man kan igjen ende opp med et slags sirkelresonnement: Bilister er farlige. At så mange bryter reglene, viser at mer kontroll og regulering må til.

Med sin trang til dramatisering er mediene ofte med på dette spillet. Overskrider man fartsgensen, er man i overskriften fartsbølle. Ingen kan være i tvil om at samfunnet må verne seg mot fartsbøller.

DEMORALISERT SMARHET

Reglene ivaretar ideologien, men passer ikke inn i virkeligheten. Med den type bestemmelser og spaltet forhold til regler, splitter man og blir uærlig. Tilsynelatende ivaretas ideologien eller religionen. Det blir et skille mellom den offisielle lovgivning "der oppe" og det virkelige liv "der nede". Resultatet er fremmedgjøring, forstillelse og dobbeltmoral.

Det inntreffer en demoralisering. Man identifiserer seg ikke med reglene. Lovgiverens forsøk på borgeroppdragelse ender som en overambisjøs barneoppdragelse. Blir reglene barnet stilles overfor for mange, eller opplever det påbudene som urimelige, internaliserer ikke barnet reglene. De blir ikke dets egne normer som regulerer atferd innenfra. Man kan lære å gjøre det som lønner seg i øyeblikket. Men straks forelderen (eller ligningsetaten) snur ryggen til, gjør man som man vil. I stedet for å oppdra, fører et slikt urimelig regelvelde til en demoralisert smarhet. Man lærer hvordan man best kan sno seg unna. Empirisk skal mange kriminelle ha hatt autoritære, urimelige foreldre.

SIN EGEN LOVGIVER

Man kan ikke oppheve enhver regel som ikke har gjennomslag. Lovgiveren kan ikke generelt åpne for skattesnyteri selv om et flertall i en gallup skulle svare at de er uten skrupler med å forsøke seg.

I et samfunn overlesset med regler kan det paradoksale resultat bli at mange ender opp som sine egne lovgivere. Man må selv ta stilling til hvilke regler som skal overholdes, og hvilke som skal brytes. Man leker sitt eget storting med egne fartsgrenser, selskapslovgivning og skatte-lovgivning.

Selvfølgelig kan ikke lovgiveren gi etter for enhver utglidning i borgernes atferd i forhold til det man mener er riktig. Men mye "politisk korrekt" lovgivning som ikke etterleves og mer tjener som samfunnspynt og fallgrube for de uheldige som blir tatt, bryter ned den generelle respekt for samfunnsautoriteten. Selv skikkelige samfunnsborgere kan ende opp med å se på politiet og myndighetene som en potensiell fiende. De håndhever ikke "våre" regler. Man ser ikke på samfunnets bestemmelser som del av et konsensus.

Men man kan undres om følgende burde være kontrollspørsmål ved enhver lovgivning: Mener vi som lovgiver alvor? Tror vi denne bestemmelsen blir etterlevd? Hvis svaret er nei, vil

vi likevel håndheve den konsekvent? Er svaret nei på alt, blir det et bedre samfunn av å vedta slike avspaltende regler med janus-ansikt?

SYND FORELDES ALDRI

Personer i offentlige stillinger er særlig utsatt. Argumentet er så selvinnyttende, selv om det slett ikke er realistisk: De som gir alle reglene, må også kunne holde dem.

En mediestorm i Oslo høsten 2007 illustrerer. Ordføreren hadde mange år tilbake hatt penger på en konto i Sveits. Forholdet var utenfor foreldelsesfristene. For mediene og mange av dem som uttalte seg, spilte det tilsynelatende ingen rolle at forholdet etter skattereglene var foreldet. Skal man til himmelen, gjelder ingen foreldelsesfrist.

ORDFØRER- ELLER PAVEVALG

Anklagen er først juridisk: Man har brutt skattereglene. Når forholdet er utenfor foreldelsesfristen, er det ikke lenger noen juridisk sak. Et ligningskontor ville ikke hatt grunnlag for å utskrive skatt. Da den tidligere ordføreren sa at han ville gjøre opp for seg og betale inn den undratte skatten, svarte ligningskontoret at de i så fall ville returnere beløpet. Det var ingen skattesak, og dermed ingen konto hvor beløpet hørte hjemme. Men det som begynte med juss, hadde for mediene for lengst blitt et rent moralsk/religiøst spørsmål om synd. Da er foreldelsesregler irrelevante.

Gjennom foreldelsesfrister har samfunnet ment å sette sperrer for hvor lenge man skal kunne holdes til ansvar. Livet skal kunne gå videre. Men dette gjelder ikke for mediedomstolen. Man får en merkelig blanding av jus, der forholdet nå ligger utenfor, og en religiøs innstilling der regelbrudd er lik synd. O synd er synd uansett når den har funnet sted. Man kan tilgis, men først etter renselse, tilståelse, bot og bedring.

Hvem kan hevde at de ville gå klar en gransking av alt man har gjort gjennom et langt liv, uten hensyn til foreldelsesfrister eller annet?

Kravene som stilles til folk i offentlige stillinger kan bli urealistiske dersom regelbrudd skal kunne diskvalifisere uansett når de har funnet sted gjennom et langt liv. I Oslo høsten 2007 ble det etter hvert uklart om det var et ordfører- eller et pavevalg man sto ovenfor.

HVILKEN VERDEN ER DEN VIRKELIGE?

Mange ikke-jurister ser på juss som en form for papir. Lovbestemmelser har noe kunstig, livsfjernt, uvirkelig ved seg. Kanskje tenker man på jussen som et slags kart. Selve terrenget er virkelighet. Kartet er noe laget.

Dette er feil. I dagens regelsamfunn er jussen en del av virkeligheten.

Skulle man sammenligne jussen med et kart, måtte man fullføre bildet slik: Kartet er til dels blitt virkelighet.

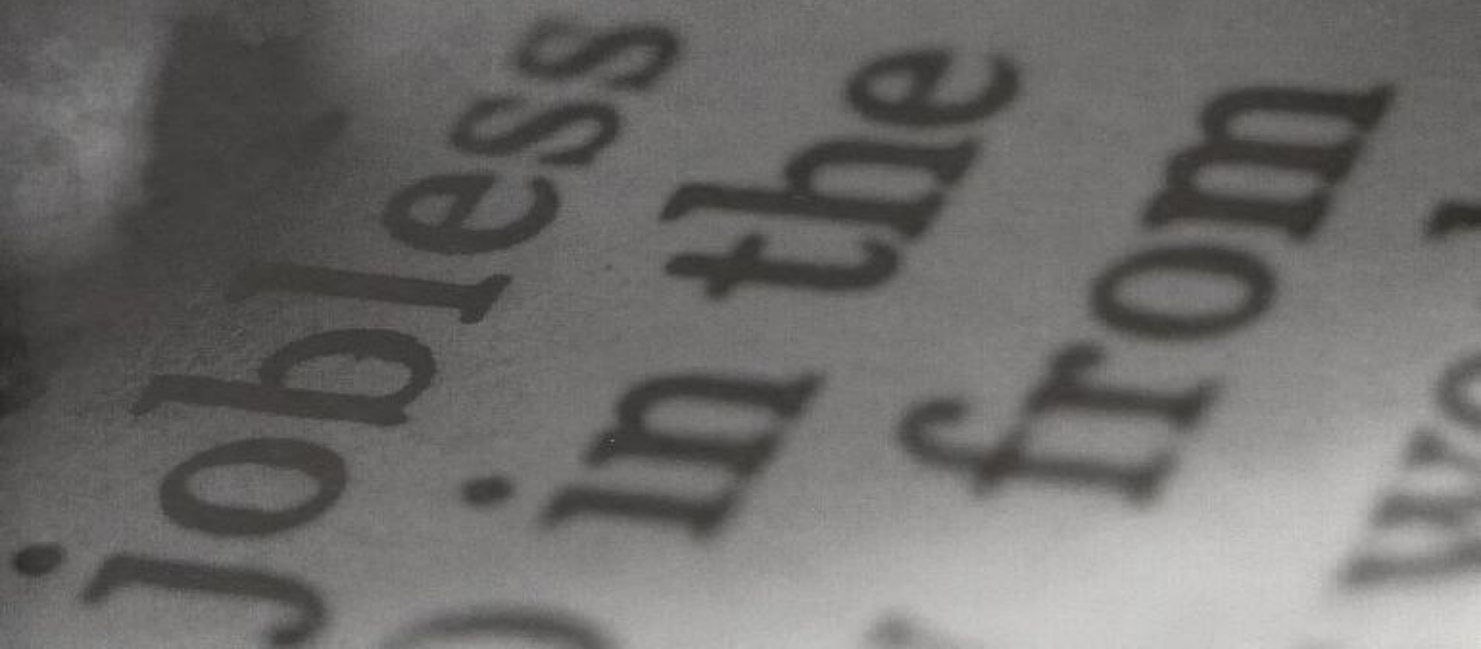
Man merker det straks man kolliderer med jussen, eller andre kan den bedre enn en selv. Etter at man har tapt sin første sak, eller fått sitt første forelegg, er ikke jussen lenger en papirtiger.

En fartskontroll med bøter på flere tusen, fjerner den vrangforestilling at fartsgrenser bare er tall på et skilt. De er virkelige.

En underskrift på en avtale om å delta i et selskap som skal investere eller en signatur på en kausjonserklæring, kan snu ens økonomi på hodet.

En leders raseriutbrudd om at "du er sparket" til en ansatt som man mener har stjålet noe, kan koste, bokstavelig talt, hundretusener, eller mer.

De arbeidsrettslige regler om ansettelse, oppsigelse eller avskjed kan være mer beinharde realiteter enn de bygninger der virksomheten holder til.

Jus som konfliktskaping

Vil så gjerne en bedre verden

Jussifiseringen av den moderne verden er godt ment. Få regler vedtas med det formål å skape konflikter eller fremmedgjøre.

Men jussen er en del av livet. Det uventede, ikke-predikerbare, inngår i tilværelsens konstante omskiftelige uoversiktighet. Mye kan bli annerledes enn man trodde. Kanskje kan også den enkelte regel gi en del av de gode resultater man tilstrebet. Men totaliteten kan gi et annet resultat.

Når det juridiske imperium bygges ut, drar det med seg en tenkemåte. Der man før fant kompromisser og konkret tilpassede løsninger, marsjerer man inn i en juridisk verden der én vinner og én taper. I det juridiske samfunn kan det bli mer win-lose, enn win-win.

I en juridisk tvist må man slippe noe av taket i dagliglivets rimelighetstenkning og lære seg hva reglene klassifiserer som relevant. Man må finne ut hvilken kategori man tilhører, finne sitt nummer og sin plass.

Et av dilemmaene til den juridiske velferdsstat er at man baserer seg på en tenkemåte, som ikke bare gir trygghet og tilhørighet, men fremmedgjøring og polariserende konflikttenkning. Man tildeles ikke bare rettigheter og plikter, men også potensielle partsroller i en juridisk kamp om dem.

JUSSENS ENTEN-ELLER

Regler har mange tiltenkte funksjoner. En av de mest åpenbare er å løse konflikter. Jussens løsning er ikke terapiens eller skriftefarens. Jussen avslutter ikke ved å forløse eller å tilgi.

Den juridiske tenkning er ofte dikotomisk: Man er skyldig eller uskyldig, frifinnes eller straffes, beholder jobben eller blir sagt opp, tilkjennes en rettighet eller mister en.

Naturen og virkeligheten er ikke så sort-hvit. Den er mer preget av kontinuum, av gradvise overganger, av sammensatte årsaks-

og skyldforhold.

Jussen forsøker i noen grad å finne nyanserte konfliktløsninger, gjennom megling, nyanserte erstatningsutmålinger og sammensatte straffereaksjoner. Når mange ikke-jurister blir overveldet av møter med jussen, skyldes dette likevel delvis at jussens enten-eller, dens dikotomiske vesen, oppleves fremmed. Med enten-eller-løsninger blir fallhøyden større enn man kan være vant til fra dagliglivet.

Jussen synes for en stor del å være avhengig av en slik dikotomi. Konflikter løses ved å bli avsluttet. Partene skal bli ferdige med hverandre. Livet skal gå videre. Det skal settes punktum for sakene.

Samtidig skaper enten-eller-løsningene rester. Den som taper en juridisk konflikt, taper ofte så absolutt. Man mente kanskje å ha i hvert fall 30-40 % rett. Men man sitter igjen med et 100 % tap. Den juridiske tenkemåte får satt punktum for en konflikt rent praktisk. Men enten-eller-resultatene kan ha en stor psykologisk pris. I det ytre er saken ferdig, men ikke nødvendigvis forløst. Å gjøre verden mer juridisk kan bidra til at den blir mer firkantet, polarisert og restskapende.

ANONYMISERT OG GENERALISERT

I dagliglivet forsøker de fleste å tilpasse sin atferd til den konkrete situasjon. Man forholder seg til helheten og tar så mange hensyn som mulig. Hvert barn er forskjellig, sier mange foreldre. Også i en familie og en vennskapsflokk må likhetshensyn ivaretas. Men man forsøker å forholde seg til daglivet i all dets sammensatthet.

Jussen kan ikke det. Jussen kan ikke behandle hvert enkelt individ som enestående. I en juridisk sammenheng kan ikke Lise være Lise, og Anne være Anne. Norge kan ikke ha 4,5 millioner lovregler om alle tenkelige og

utenkelige situasjoner. Når de går inn i jussen, må et lands innbyggere inn i skjemaer og juridiske kategorier. Vi må subsumeres, som det heter.

I jussens verden er vi alle til en viss grad i det militære. Vi må behandles som medlemmer av en gruppe ut fra visse generelle kjennetegn ved oss. En skatt kan ikke utlignes ut fra hva det helt konkret ville være rimelig at man i år betalte til fellesskapet. Inntekten må klassifiseres, man må se på størrelsen, hva slags kategori personer skattyteren tilhører – bosatt i Norge, kortvarig besøkende, alder osv osv.

RULE BY LAW NOT BY MAN

Hvorfor må det være slik? Hvorfor kan ikke jussen alltid være vis, salomonisk, på søken etter den beste løsning i enhver konkret situasjon?

Det ville ikke lenger dreie seg om regler - ikke rule by law, men by man.

Et ideal om den salomoniske gode konkrete løsning basert på et klokt skjønn i hvert tilfelle, ender lett i det motsatte - i en verden basert på trynefaktor, eller på makt, posisjon, kontakter, innflytelse og sjarm.

EN FORUTSIGBAR VERDEN

Juss begrunnes ofte med at regler skal gi vern, velferd, trygghet. Derfor må også reglene i noen grad være generelle. Salomoniske avgjørelser krever en Salomon. Skulle man ha flere Salomon, burde de være klonet. Ellers blir det uunngåelig forskjellsbehandling.

Ett er en forskjellsbehandling som skyldes at hvert tilfelle er unikt. Det kan ivareta et salomonisk ideal om kloke enkeltavgjørelser. Man kan kanskje være for det.

En mer kontroversiell forskjellsbehandling er den som skyldes at dommerne er forskjellige. Bare i en norsk appelldomstol – en av lille Norges fire lagmannsretter – er det over 60 lagdommere. Skulle de kunne vurdere helt konkret og ta alle hensyn de synes kan være naturlig, ville det virkelig bli rule by man. Sakens utfall ville avhenge av dommeren.

Det er den selvfølgelig i noen grad i alle saker. Men jussens streben etter kategorier, dens generalisering og typologisering, skyldes

også at dommerens eget personlige skjønn ikke skal bli så sentralt. Jussen etterstreber i noen grad et ideal om avpersonalisering. Alternativet fryktes, med god grunn, å være forskjellsbehandling og vilkårlighet.

JUSSENS PARADOKSER – INDIVIDVERN AVINDIVIDUALISERER

Jussen er full av paradokser. Ett er at jussifiseringen av samfunnet ofte drives frem av ønsket om å verne individet. Men i all juss, i all regelgeving, må det ligge et element av avindividualisering. Enhver regel må finne frem til de generelle egenskaper ved personen som gjør at regelen kan anvendes.

I en barnefordelingssak må dommeren slå fast barnas alder, mors og fars bakgrunn, deres boforhold osv. Man vurderer konkret. Men man er på jakt etter de egenskaper som gjør at den enkelte regel kan anvendes på det konkrete tilfellet. Hvilket regelhull hører saken hjemme i?

HVOR ER JUSSEN?

Marsjerer man inn i jussens verden, passerer man noen avindividualiserende porter. Over døren til en rettssal, kunne det stå: Den som går inn her, er ikke lenger bare seg selv, men en juridisk kategori.

En del av denne tenkemåten klassifiserer argumenter i juridisk relevante og juridisk ikke-relevante.

Hvor er jussen, spør undertiden advokater som forbereder en rettssak. At man ikke liker naboen, er ikke relevant i en konflikt om trær som skygger for utsikten. Ei heller at vedkommendes katte har irritert, eller at bilen hennes har sperret for ens egen innkjørsel, eller at hun forførte ens ektefelle på en firmafest. I en skilsmisssak kunne det siste være jus. I en nabotvist om hugging av trær er det ikke jus.

Å bli jurist er å lære seg skillet mellom juridisk relevans og ikke relevans. I forhold til dagliglivets tenkemåte kan det ofte fortone seg kunstig. Derfor kan det ta en mangeårig utdanning og etterfølgende yrkespraksis å lære seg sontringen. For juristen kan det etter hvert kjennes naturlig. Mange års tilvenning gjør at man ikke uten videre ser så tydelig skillet mellom den juridiske tenkning og dagliglivets.

Saksøkte Gud

Som en illustrasjon av at USA er landet der man kan saksøke hvem som helst for hva som helst, stevnet i 2007 en amerikansk senator Ernie Chambers i delstaten Nebraska Gud for retten. Senator anklaget Gud for å terrorisere jordas befolkning, og for å ha forårsaket omfattende ødeleggelse og død. I saken for Douglas County District Court påstås Gud også å stå bak «fryktsomme flommer, forferdelige orkaner og skrekkinnjagende tornadoer». Saksøkeren som selv er jurist vil at domstolen skal plassere skylden for elendigheten der den hører hjemme og utstede et permanent rettslig pålegg mot Gud.

STATISK JUS

Verdens omskiftelighet utfordrer den menneskelige kreativitet. Nye omstendigheter krever andre løsninger.

Den juridiske tenkning er som utgangspunkt mer statisk. Reglene anviser løsninger som allerede er tenkt ut. Til en viss grad kan dommere og andre rettsanvendere endre reglene gjennom praksis. Men man venter ikke primært kreativitet fra en dommer. Hun skal anvende de regler og følge de anvisninger lovgiveren har oppstilt. Dommergjerningen fordrer en lojalitet overfor det bestående. Man skal anvende et system man må innse at man er del av.

Lovgiveren vil selv ofte tenke at man vedtar morgendagens løsninger. Men vel så gjerne representerer reglene gårsdagens tenkning allerede når de besluttes. Det behøver i hvert fall ikke vare lenge før de er det.

Et samfunn omkranset av regler, kan derfor lettere bli mer låst. Det er mindre frihet til å tenke nytt. Morgendagen er bestemt av gårsdagen. Nye situasjoner utfordrer ikke primært ens evne til nytenkning. Målet er heller å se hvordan det nye ligner det gamle, og kan innpasses i de kategorier gårsdagens regler har oppstilt.

ADVOKAT
Næringsdrivende

ADVOKATER SOM FORRETNINGSFOLK

Rolleforventningene til jurister er sammensatt, og til dels uklare. Advokater bærer ikke bare to, men minst tre hatter. På den ene side skal de arbeide for riktig regelanvendelse. Men de er også partsrepresentanter der det viktige kan fremstå som å vinne selv om det skjer på skjør juridisk grunn. For det tredje er de ganske enkelt forretningsfolk. Primært ivaretar ikke alle advokater lovgivningens eller sin klients interesser, men sine egne. I en særlig artikkelserie om advokater skrev tidsskriftet *The Economist* for en del år siden at det ville gjøre ting klarere hvis advokatene kunne innrømme dette enkle: De er først og fremst næringsdrivende.

At det er pengene som driver verket, ikke minst i de store advokatfirmaene, avspeiles i honorarnivået, og i hvilke saker som prioriteres. Advokatene søker naturlig nok mot de pengesterke som kan betale godt, og mot saker som involverer transaksjoner med store beløp som kan bære betydelige honorarkrav.

HØY PRIS FOR DEN BESTE

Det høye honorarnivået forklares til dels av jussens dikotomi eller enten-eller-konklusjoner. I en sak der advokatens dyktighet avgjør, gjeldet det å vinne minst 51%. Da seirer man 100%. Dermed kan man være villig til å betale meget for en advokat som er litt bedre enn motpartens.

Advokater er del av et system som ideelt sett skal ivareta rettferdighet. Men deres rolle innenfor systemet er ikke å ivareta helheten, men den part de representerer. Nettopp ved å være partsrepresentanter ivaretar advokatene en totalitet. Både advokater og allmennhet kan ha bidratt til å blande disse dimensjoner med helhet og partsrepresentant. Dermed kan mange ha blitt forarget når advokatene ivaretar særinteresser mens de bruker et språk som går på helhet.

I et innfløkt og til dels uoversiktlig regelsamfunn med tendenser til vilkårlig håndhevelse, blir man avhengig av juridisk ekspertise. Man må ha noen til å representere seg som kan finne frem i jungelen. Utryggheten man føler overfor regelveldet kan resultere i en negativ holdning til advokatene som representerer det.

USA – ADVOKATENES LAND

Ofte sies at USA er advokatens land. I 2004 var det én advokat per 292 amerikaner. Det tilsvarer omtrent en million advokater. Antallet advokater i Norge i 2006 var 8000. Korrigert for folketallet tilsvarer det over 500 000 advokater, eller omtrent halvparten av det tilsvarende antall i USA.

Men advokater dominerer på en helt annen måte enn i Norge de lovgivende organer, dvs Kongressen. Og juristene i USA bidrar til å skape et mer rettssaksorientert samfunn ut fra de amerikanske regler om contingency fees (at advokatene får en viss andel av erstatningssummen), praksis med no cure – no pay, erstatningsutmåling ut fra et straffeperpektiv, fastsettelse av erstatning ved jury og den langt viktigere rollen for Høyesterett. Det er lettere å finne advokater som vil gå til sak ut fra håpet om stor gevinst og erstatningen kan bli langt høyere. I forhold til Norge er USA et samfunn der det er farligere å trå feil.

ER JUSSEN RETTFERDIG?

Denne historien skal være sann: En amerikansk advokat ankom et selskap sammen med en flott yngre kvinne. Den smekre damen var en klient han nettopp hadde fått frifunnet i en mordsak. Kvinnen hadde vært anklaget for å myrde sin eldre ektefelle. Hun hadde fått ubetalt et betydelig beløp på mannens livsforsikring. Den amerikanske advokaten hadde forsvart en rekke personer mot tiltaler for drap. Den norske advokaten spurte om amerikaneren fant rettssystemet rettferdig.

I grunnen ja, svarte forsvarsadvokaten. Da jeg var ung, tapte jeg en del saker jeg burde ha vunnet. Nå vinner jeg atskillige saker jeg kanskje burde ha tapt. Totalt blir det omtrent riktig.

VANSKELIG ADVOKATROLLE

Advokater står overfor store utfordringer. De økonomiske belønninger kan være betydelige. I alle yrker med mulighet for svære gevinster, kan ens sjel stilles overfor store prøvelser.

I advokatyrrket kan man tjene på aggresjon og frekkhet, bløff og lure knep - særlig hvis den type adferd skjules under en tilsynelatende faglig og integreert form. En rettssak er et spill. Få advokater unngår å farges av trangen til å vinne saken når den først er i gang. Det er nettopp det kampinstinktets ens klient også betaler en for.

Det finnes et utall flotte advokater med stor integritet. Hos ikke helt få former yrket en opptreden som belønner det ytre argument mer enn indre rakryggethet.

Få yrkesgrupper er blitt beåret med så mange aggressive vitser og historier som advokater. Mange kjenner Shakespeare: First, let's kill all the lawyers.

En moderne variant:

Hva er din reaksjon når du hører at det er 1300 advokater på havets bunn?

I hvert fall en begynnelse.

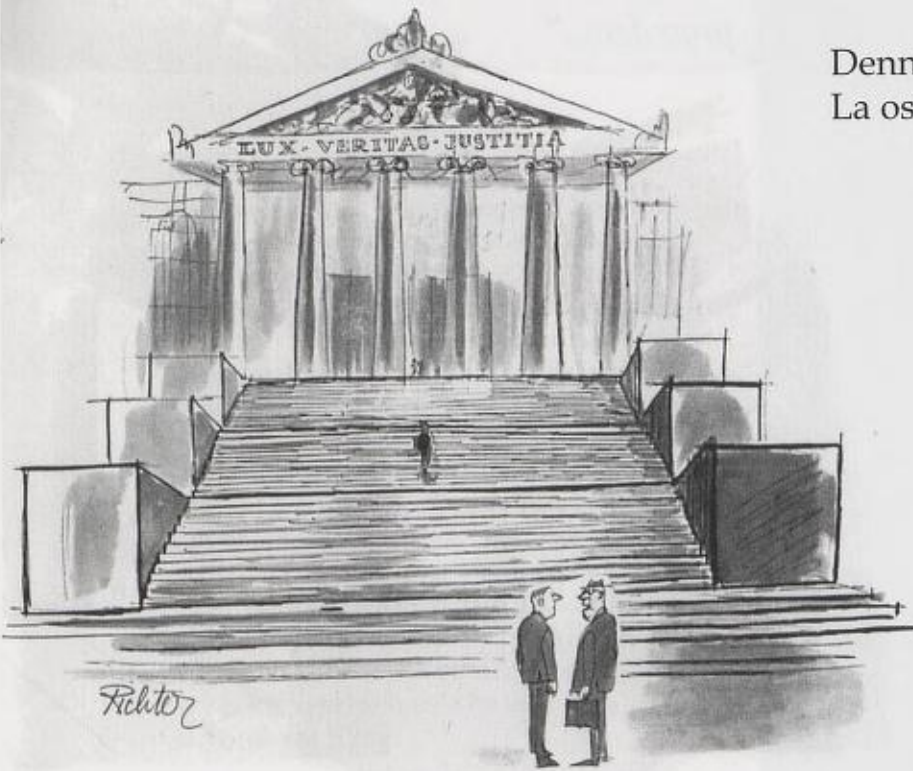

"Det er trist at De tapte saken - men De hadde i det minste gleden av å høre meg prosedere.."

Daumier - verdens mest kjente
juridiske karikaturtegner

Denne trappen dreper meg -
La oss ta et utenrettslig forlik.

MANGE VITSEBØKER HAR ET EGET
AVSNITT MED ADVOKAT- ELLER
JURISTVITSER.

Det er et vell historier.

Hvorfor fikk New York alle advokatene,
mens New Jersey har alle søppelplassene?
New Jersey fikk velge først.

Hva er forskjellen på en god advokat og
en stor advokat? En god advokat kjenner
loven. En stor advokat kjenner dommeren.

Hvordan kan du se at en advokat lyver?
Leppene hans beveger seg.

Alle land kjenner varianter av denne: En
mann spurte en advokat: Tar du virkelig
et par tusen kroner bare for å svare på
tre spørsmål?

Ja, det er riktig, svarte advokaten.

Er ikke det en utrolig høy pris?

Det er kanskje det.

Hva er det tredje spørsmålet ditt?

Hva er forskjellen på en advokat
og en sædcelle? En sædcelle har
en milliondel sjanse til å utvikle
seg til et menneske.

advokat

vitser

Et begravelsesfølge kom forbi. Rett bak kisten kom noe så usedvanlig som en mann med en løve i bånd. Deretter fulgte over 200 mennesker på en lang linje.

Hva er dette? spurte en forbipasserende. Løven min kom til å spise min advokat. Dette er advokatens begravelse, svarte mannen.

Jøss, sa den forbipasserende. Jeg har en advokat jeg gjerne skulle ha sett fortært. Kan jeg låne løven din? Jeg beklager, svarte mannen og pekte mot de over 200 som fulgte etter. Da må du stille deg bak-erst i køen.

En mann kom inn i en bar i Australia med en krokodille.

Serverer dere advokater her, spurte han. Ja, sa bartenderen.

Fint, sa mannen. En drink til meg, En advokat til krokodillen.

Mange steder har forskere gått over til å bruke advokater i stedet for rotter.

Det er tre grunner.

Det er alltid tilgang på advokater.

Man blir ikke følelsesmessig knyttet til advokater.

Det er ting man ikke får selv rotter til å gjøre.

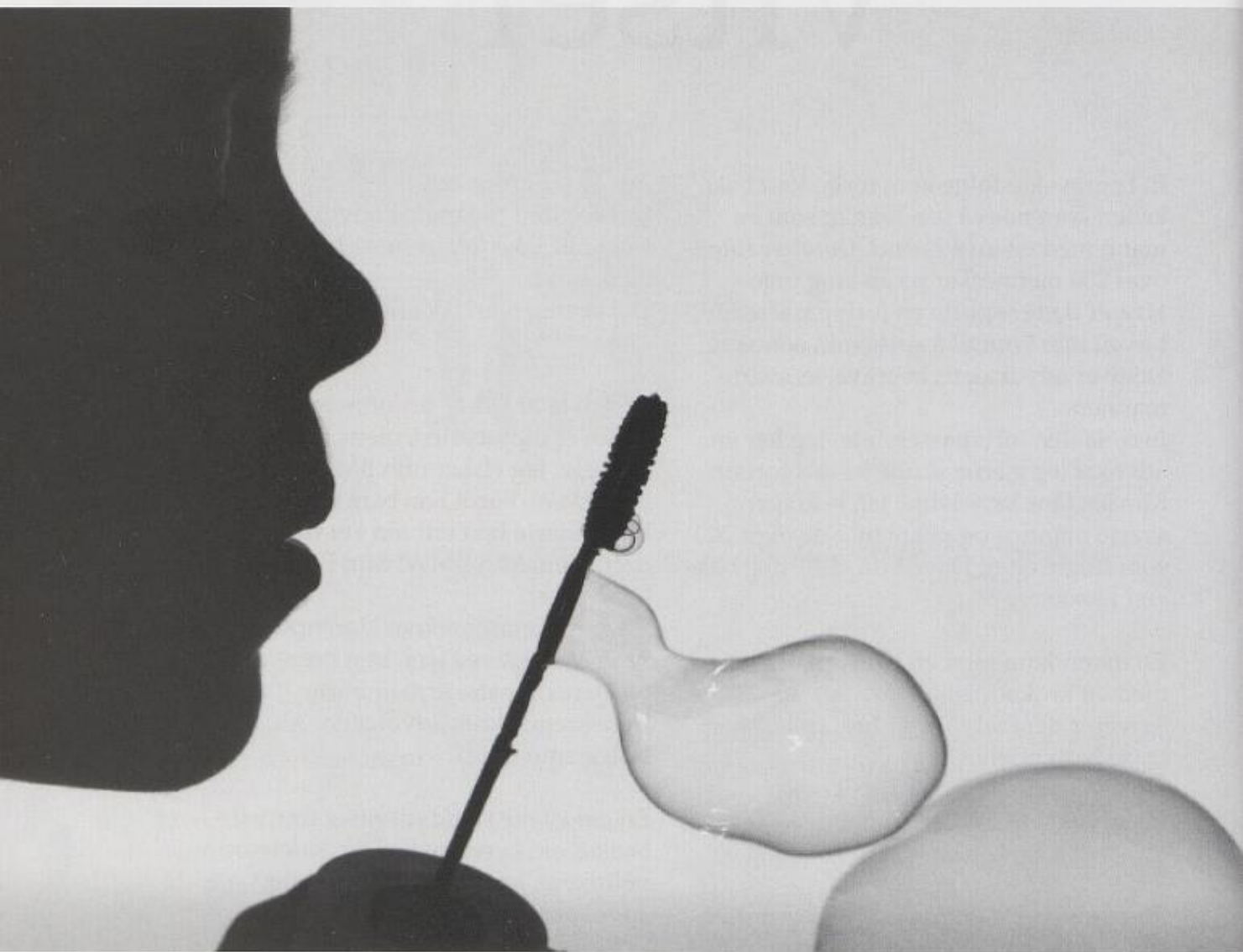
En advokat kjørte sin store nye BMW nedover motorveien, mens han sang for seg selv: Jeg elsker min BMW, jeg elsker min BMW. Fordi han bare tenkte på bilen, kjørte han rett inn i et tre og smadret bilen. Min BMW! Min BMW!, hulket han.

En god samaritan kom kjørende og utbrøt: Men kjære Dem, min herre. De blør og Deres venstre arm er borte.

Vettskremt skrek advokaten: Åh, nei! Min Rolex, min Rolex!

En del kjente standardvitser som ofte brukes om berømte bedriftsledere og politikere, kan også anvendes for advokater:

Hva er forskjellen på Gud og en advokat? Gud tror ikke han er en advokat.

Idéer hugget i sten – jus som makt

HVER SIN BOBLE

Alle mennesker lever i større eller mindre grad innenfor sin egen boble. Det gjelder også idéhistorikere. Den første norske omfattende idéhistorie utkom i seks bind i 2003 (Trond Berg Eriksen og Øystein Sørensen (red): Norsk Idéhistorie, Aschehoug). Bind VI skrevet av Trond Berg Eriksen, Andreas Hompland og Eivind Tjønneland omhandler perioden 1950-2000.

Forfatterne skriver innledningsvis om hva de ser som sitt tema og hvilke kilder de bruker:

“Vi er mer opptatt av de ideologier, forestillinger, mentaliteter og talemåter som kan leses ut av de ytringer som befinner seg et sted mellom de dagsaktuelle innlegg og de tekster som er komponert for å bli stående for evigheten. Kildene til denne fremstillingen er i høy grad de almenkulturelle tidsskriftene – som Syn og Segn, Samtiden, Kirke og Kultur, Minerva, Nytt Norsk Tidsskrift og Kontrast – ved siden av debattbøker og offentlige dokumenter.” (s 11).

Man kan selvfølgelig bli fornærmet fordi Dyade ikke er nevnt. Det er mer en fleip. Ansatsen i Norsk Idéhistorie viser hvor nærsynt man kan bli. Perioden siden 1950 er i Norge preget av fremveksten av en velferdsstat bygget opp gjennom lovgivning. En av de viktigste manifestasjoner av de idéer som har oppnådd offentlig og allmenn sanksjon,

er folketrygdloven (1966). Den gjennomførte tanken om at staten har ansvar for alle – fra unngangelse til siste åndedrett.

Folketrygdloven bygget på urealistiske forestillinger om hva det ville koste. Den er senere utbygget og endret et utall ganger. Men den ble enstemmig vedtatt. Slik tidligere statsminister Lars Korvald uttrykte det i en uformell sammenheng: “Folketrygdloven var av de vedtak det var umulig for en stortingspolitiker å stemme mot.” Det ville være politisk harakiri.

VELFERDSSTAT BYGGET PÅ LOVGIVNING

Folketrygdloven er ikke papir. Den er virkelighet. Den avgjør en rekke forhold i alle norske borgers liv, og forklarer mye av det relativt sett høye norske skattenivået. Hver gang man kjøper en vare eller en tjeneste, og betaler 25 % merverdiavgift, skyldes dette også hva folketrygden koster.

Å betone kulturtidsskriftene som den primære dokumentasjon av norske idéer i etterkrigstiden fremfor skjellsettende lovvedtak som folketrygden, forteller at alle skriver om sin egen gate. Forfatterne av dette bindet i Norsk Idéhistorie har selv vært redaktører for kulturtidsskrift og skrevet i dem. De har ikke sittet på Stortinget eller primært forfattet offentlige eller juridiske dokumenter. De ser verden ut fra den boblen der de har holdt til.

Deres innfallsvinkel understreker tesen: Man blir amatør hvis man i et gjennom juridisk samfunn ikke forholder seg til juridiske tekster som helt primære kilder for den som skal beskrive virkeligheten og idéene i denne samtiden.

På avstand er ingen i tvil om dette, ei heller i Norsk Idéhistorie. Beskrivelsen av norsk tenkning i Middelalderen trekker frem lovgivningen. Det skyldes ikke bare at dette tilhører de overleverte dokumenter. Med 1000 år til å skille viktig fra uviktig, ser man at rettsreglene nettopp forteller hva som slo gjennom. De herskende idéer er ikke herskende ideer før de finner veien frem til jussen.

Tilsvarende: Skal man berette om utviklingen av forholdet mellom hvit og farget i USA, er den amerikanske Høyesteretts avgjørelse om Dred Scott fra 1857 der man godtok slaveri, og Brown vs Board of Education fra 1954 der man fikk et visst gjennomslag for likestilling mellom svarte og hvite, avgjørende milepæler. Høyesterettsdommene forteller sin historie om hvilke idéer som vant.

IDÉER FASTLÅST I STEN

I Bind VI til Norsk Idéhistorie skriver forfatterne: "Karakterisk for denne perioden [1950-2000] er snarere fraværet av store idéer og dominerende idéprodusenter, og at store deler av idéproduksjonen er blitt offisiell og profesjonalisert." Idéenes gamle former er kanskje ikke der, men idéer er ikke mindre viktige når de kles i lovparagrafer. Filosofi- og kulturdebatt kan virke med spennende enn jus. Men

jussens idéer er like virkelige.

Etterkrigstiden har manglet de store filosofer og personlige talerør for nye, toneangivende idéer. Men for en del idéer har det blitt et sammenfall mellom idé og virkelighet. Det er jussen som får til det. Den konvensjonaliserer og absoluterer idéene. Ett er folketrygdlovens likhetsideal. Tilsvarende gjelder bautasteiner i norsk offentlig idéproduksjon som likestillingslov, diskrimineringslovgivning og menneskerettslov. En del tanker kan man fortsatt godt tenke for seg selv. Men å uttale dem i det offentlige rom er blitt straffbart eller kan medføre erstatningsansvar og en ødelagt karriere.

Norsk Idéhistorie Bind VI fastslår: "Men om noen har forsøkt, har ingen greid å monopolisere produksjonen og distribusjonen av styrende tanker." Man kunne fristes til å spørre om forfatterne har hørt om Stortinget. Når det vedtas en ny ideologisk betonet lov lik folketrygdlov, menneskerettslov, likestillingslov, diskrimineringslov eller forbud mot dødsstraff, dreier det seg om monopoliserte, uhyre veldistribuerte, styrende, og sanksjonerte tanker.

Dette kan nettopp være en del av kritikken mot det juridiserte samfunn. Det er så mange verdier og idéer som hugges i en form for sten gjennom lovgivningen. På en måte kan lovgivning gi bevegelse, men i et annet perspektiv låser den fast.

Lovgivning er virkelighet, men den kan være livløs. Der Stortinget vedtar, kan det bli mindre igjen til kulturtidsskriftene.

LOVSAMLINGER – IKKE HELT SOM ANDRE BØKER

I de fleste samfunn er ikke lovbøker hellige skrifter. De er ikke bibler. Men lovbøker har likevel en egen aura ved seg. Helt som andre bøker er de ikke. I en stadig mer ikke-religiøs verden kan de fylle et religiøst vakuum. Mennesket kan ha behov for noe som er mer på alvor, mer høytidelig og mer opphøyet enn det hverdagslige.

Innenfor enkelte religiøse retninger skiller man ikke. De religiøse skrifter fungerer som grunnlaget for den verdslige lovgivningen. Taliban og Irans prestestyre lar Koranen være rettesnoren også for det som i andre land er overlatt verdslig lovgivning. Ortodokse kretser i Israel ønsker et samfunn der de religiøse normer dominerer.

Men også i ikke-religiøse samfunn er lovbøker bærere av "noe mer". De har statens sanksjonsapparat bak seg. De uttrykker en lovgivervilje, den være seg flertallets, demokratiets eller de aktuelle makthavere. Lovene er bærere av makt, av noe mer enn det enkelte individ.

FRA PREST TIL JURIST

Den beste innfallsvinkelen til tidligere tiders samfunn har ofte vært deres religion. Normene sanksjonert av Gud eller presteskap var det mest styrende for menneskenes handlinger. Guds representanter satte normene og oppdro borgerne til den gode moral. De endeløse krigene i sen-middelalderens og renessansens Europa var til dels drevet frem av konflikter mellom konkurrerende religiøse normsystemer. Dagens verden rommer mange potensielle og aktuelle konflikter mellom en normsterk religion som Islam og en vestlig verden med sin verdsliggjorte lovgivning.

Som forklaring på menneskelig adferd i det moderne samfunn kan lovgivning være viktigere enn religiøse skrifter. Den verdslige lovgivning kan være like sterk. De verdslige autoriteter har overtatt Kirkens oppdragende funksjon.

Juristen har overtatt etter presten. Men juristens rolle er mindre personlig enn prestens fortolkninger og utlegninger. Slik Luther ville

at Bibelen skulle kunne leses av alle, er til en viss grad den statlige lovgivningen allment tilgjengelig. I prinsippet kan mange finne frem til de normer som gjelder. Selv om lovgivning kan være intrikat, skal den i prinsippet være tilgjengelig på lik måte for alle.

Ett er idealet om tilgjengelig lovgivning, noe annet realiteten i det gjennomregulerte samfunn med titusenvis av paragrafer. Selv om enkeltbestemmelser isolert kan være tilgjengelig, kan systemet fortone seg overveldende bare reglene blir mange nok.

BEDRADDE EKTEFELLER OG SINTE NABOER

Totalitære regimer fordrer at lojaliteten til staten eller religionen skal gå foran familieband. Ingen personlig relasjon er mer hellig enn plikten overfor kollektivet og statens lovgivning. Barn oppfordres til å angi sine foreldre hvis de bryter med de offentlige påbud. Venn skal ikke kunne stole på venn; partnere må passe seg; kolleger ikke føle seg trygge. Det dreier seg ikke om angiveri, men en rapporteringsplikt.

I Norge anser ligningsmyndighetene det uproblematisk å forfølge tips om skattefusk fra hvilke kilder det skal være. Visstnok mottar ligningsmyndighetene flest interessante opplysninger fra tidligere ansatte som har hatt en arbeidskonflikt, ektefeller som har vært utsatt for utroskap, elskere eller elskerinner som føler seg sviktet fordi partneren ikke skilte seg, og naboer som har vært i konflikt om grenser eller annet.

STATENS INTERESSER FORAN PERSONLIGE BÅND

At ligningsmyndighetene følger opp slike tips, bidrar utvilsomt til mer effektiv etterlevelse av skattereglene. Flere som fusker, blir tatt. Et enda større antall tar seg mer i akt siden oppdagelsesrisikoen er større jo flere kilder ligningsmyndighetene er villige til å bruke.

Et annet spørsmål er om det blir et bedre samfunn når lojaliteten til det offentlige går foran personlige bånd. Ligningsmyndighetene kunne også inntatt den holdning at anonyme tips fra personlige kilder

ser man bort fra. Det ville gitt noe mindre skattepenger til det offentlige. Men er skatteinngangen det absolutt mest sentrale hensyn i et samfunn?

For en tid siden uttalte lederen for et av Norges største politiske partier: Ser du håndverkere hos naboen som sannsynligvis jobber svart, ta kontakt med politiet. Omfattende nabo-angiveri kan utvilsomt begrense svart arbeid. Men hva slags samfunn gir det? En gang diskuterte undertegnede den uttalelsen med statsrådets personlige sekretær i Finansdepartementet. Han var fra samme parti, og forsvarte uttalelsen med at det var vanskelig å komme svart arbeid og skattesnytere til livs. Nei da, sa jeg, bare skyt noen skattesnytere på Rådhusplassen en mandags morgen, så blir det raskt slutt på det.

En ligningssjef på et mindre sted ble en gang spurt om hva han gjorde når han var på privat besøk hos venner eller foreldrene til barnas lekekamerater, eller ved arrangementer i idrettslag mv. Det kunne utvilsomt være mye interessant for en ligningssjef å reflektere over når det gjelder folks oppussinger, levestandard i forhold til selvangivelse, utbetalinger i idrettslag mv. "Jeg lukker øynene når jeg går ut fra kontoret", var ligningssjefens svar. Han skilte mellom rollene som venn eller forelder vs representant for det offentlige.

VARSLERE

I arbeidsmiljøloven har man fått egne bestemmelser som beskytter varslere (whistle blowers). De som melder fra om "kritikkverdige forhold i virksomheten", skal ikke risikere gjengjeldelse (1). Det er ikke tvilsomt at et slikt vern for varslere kan ivareta viktige samfunnshensyn. En del kritikkverdige forhold rundt en bedrifts virksomhet vil ikke bli avdekket uten hjelp fra ansatte, jf f eks kampen mot tobakksindustrien i USA. Relasjonen mellom arbeidstager og arbeidsgiver er også mindre personlig enn familiebånd. Men man kan spørre om terskelen for varsling eller anonyme informanter, mindre vakkert kalt angiveri, burde settes høyere enn kritikkverdige forhold.

Enhver ærlig person som har et visst innsikt i det massive regelveldet, vil måtte vedstå at man hver dag bryter lovbestemmelser.

Dermed er alle i regelsamfunnet sårbare overfor angivere. Det er opplagt at varsling i en del saker er helt nødvendig for at kritikkverdige forhold skal avdekkes. Men desto flere regler som vedtas, desto større behov er det for å diskutere hvor grensen for det legitime angiveri eller varsling bør trekkes.

Et sted oppstår grensen mellom effektiv regelhåndhevelse og den personlige livssfære. Hva vedkommer, og hva vedkommer ikke staten? Dette spenningsforholdet øker i et samfunn med et betydelig antall regler, og dermed et stort potensiale for regelbrudd.

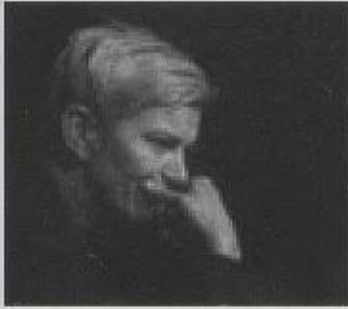
Temaet whistleblowing er komplisert. Varslere kan også ivareta hensynet til andre interessegrupper som kan utsettes for tap, f eks eiere, ansatte og kunder.

GRAFSING I PERSONLIGE ULYKKER

Skilsmissesaker er en arena der en del mister besinnelsen. Bitterheten er så stor at man ikke lenger har styringen. Det som ble betrodd som del av ektesengens fortrolighet, blir dødelige våpen. Pressen kan ha et festmåltid i det åtsel som brettes ut.

Selvfølgelig blir regelhåndhevelsen mer effektiv hvis pressen og myndighetene også kan bruke det som kommer frem i skilsmisssaker. Men hva slags samfunn blir det? Enhver vet at den man har hatt et intimt forhold med (ut over the one night stand), kjenner til forhold om en som man ikke ønsker skal brettes ut over tabloide forsider. Selv om det ikke er sagt direkte, gjelder en selvfølgelig fortrolighetsplikt når man får et slikt intimt innsyn i en annens private sfære. Enhver som har vært del av et partnerforhold vet at det er ting opplevet gjennom intimiteten som ville ramme om den andre brukte det mot en. Det ville bryte med de usagte premisser samværet var basert på.

Men pressen og myndighetene, og mange forståsegpåere, er hemningsløse. Regelbrudd er regelbrudd. Hensynet til det offentlige og en effektiv håndhevelse går foran enhver tanke om privatsfære og alle menneskers behov for en beskyttet sfære. Når den type opplysninger kastes ut i skilsmisssaker, vet man at det ligger en eller flere personlige tragedier bak. Å bruke den informasjonen som kommer ut, er å

Yssen, Norges mest berømte "varsler, rystet maktstrukturene på toppen i det norske sosialdemokratiet. Varslere er kanskje som poteten. De kan brukes til mye. I sin selvbiografi mener Carl I Hagen at Yssen-saken var del av et maktspill mellom statsminister Stoltenberg og LO-leder Valla. LO ble virkelig belønnet for å ha gått i bresjen for varslingsjussen. Ikke få etterligninger har funnet sted etter tips til skattekontoret fra forsmådde elskere, bedradde ektefeller, sinte arbeidstagere og krenkede naboer. Skaper varslingsjussen et bedre samfunn? Kaller man det angiverjuss, har man allerede gitt svaret. Det er kanskje verdt en debatt.

gjøre det hele enda verre.

Selvfølgelig finnes det så alvorlige regelbrudd at man ikke kan ta slike hensyn. Men er nokså alminnelige brudd på skattelovgivning så ille at det rettferdiggjør den type grafsing i et åpent familiesår? Mediestormen rundt Oslos ordfører høsten 2007 skyldtes nettopp opplysninger om hemmelige bankkonti fremkommet under en datters usedvanlig bitre skilsmisse. Pressen og andre politikere viste overhodet ingen skrupler i bruken av opplysningene fra skilsmissesaken. Det var en høstfest for mediegribber.

VEIEN TIL EN BEDRE VERDEN?

I stater der man har tatt angiveriet som en selvfølge, har makthaverne ment det berettiget. Reglene skal ivareta en bedre verden. Det gjør dermed også angiveriet.

Når reglene først er der, kan det ligge nær å argumentere for at de bør håndheves effektivt. Å åpne for varslings, rapportering eller angiveri kan være en naturlig konsekvens. Har man først akseptert de aktuelle regler, kan det være vanskelig å forsvare at man skal se bort fra informasjon om regelbrudd, uansett hvor opplysningene måtte komme fra. Hensynet til familielojalitet, vennskapsbånd, nabofelleskap mv er vage og skjønnsbestemte forhold det kan være tungt å hevde skal prioriteres foran det større fellesskap og statens lovgivning.

Regelveldet lever sitt eget liv. Det må tas på alvor. Varslere kan ut fra et regelølt perspektiv lett bli sett på som en naturlig del

av det hele. Å argumentere mot varslere, kan bli regnet som et angrep på den lovgivning varslerne bidrar til at blir respektert og sanksjonert. Har man første sagt seg enig i behovet for reglene, kan det være vanskeligere ikke å få med varslerne på kjøpet. For å ta stilling til fenomenet med varslings eller angiveri må samfunnet evne en nyansert debatt om hvilke formål forskjellige regler ivaretar, og hvor høyt man vil sette regeleffektivitet vs relasjoner. Hvor skal jussens offentlige sfære slutte og den personlige mer fortrolige starte?

STRAFF DEM HARDT

Tidligere var kirken det helligste. Nå har til dels staten og kollektivet overtatt. Kirken kunne være villig til å sanksjonere harde straffer. Det er også den moderne stat.

Skal man vurdere virkeligheten, må man se gjennom det menneskene sier om den. Mange fremstiller USA som the land of freedom. Det er landet der individet slipper til, og staten ikke er for sterk.

I forretningslivet kan det være sant. Ser man på amerikansk fengselsvesen står man overfor verdens sterkeste stat. I forhold til folketallet fengsler intet land i verden så mange som USA. Over 2 millioner amerikanere sitter til enhver tid fengslet. Det utgjør 715 personer per 100 000 innbyggere eller 0,7 % av befolkningen. Antall innsatte i USA utgjør nær halvparten av Norges innbyggere, eller mer enn den samlede befolkning i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger innenfor murene.

Norge har nær 3000 personer i fengsel. Det utgjør 0,064 % eller litt under en tidel av antallet i USA sett i forhold til folketallet.

Frem til 1970-tallet var ikke USAs fengselstall så markert mye høyere enn andre land. Det sitter forholdsmessig langt flere fargede enn hvite i fengsel. Av USAs svarte mannlige befolkning er nær 7 % i fengsel. Over halvparten av de innsatte er svarte. Det er flere svarte menn i fengsel enn det er svarte menn ved amerikanske universiteter og høyskoler. I 2000 hadde 7,5 % av alle svarte barn en av sine foreldre i fengsel. I forhold til folketallet er det over 100 ganger så mange svarte menn i fengsel enn det finnes fengslede nordmenn i Norge. Det er nesten som en form for borgerkrig, eller et USA i krig med seg selv.

LAND OF FREEDOM: FENGSELSSTATEN USA

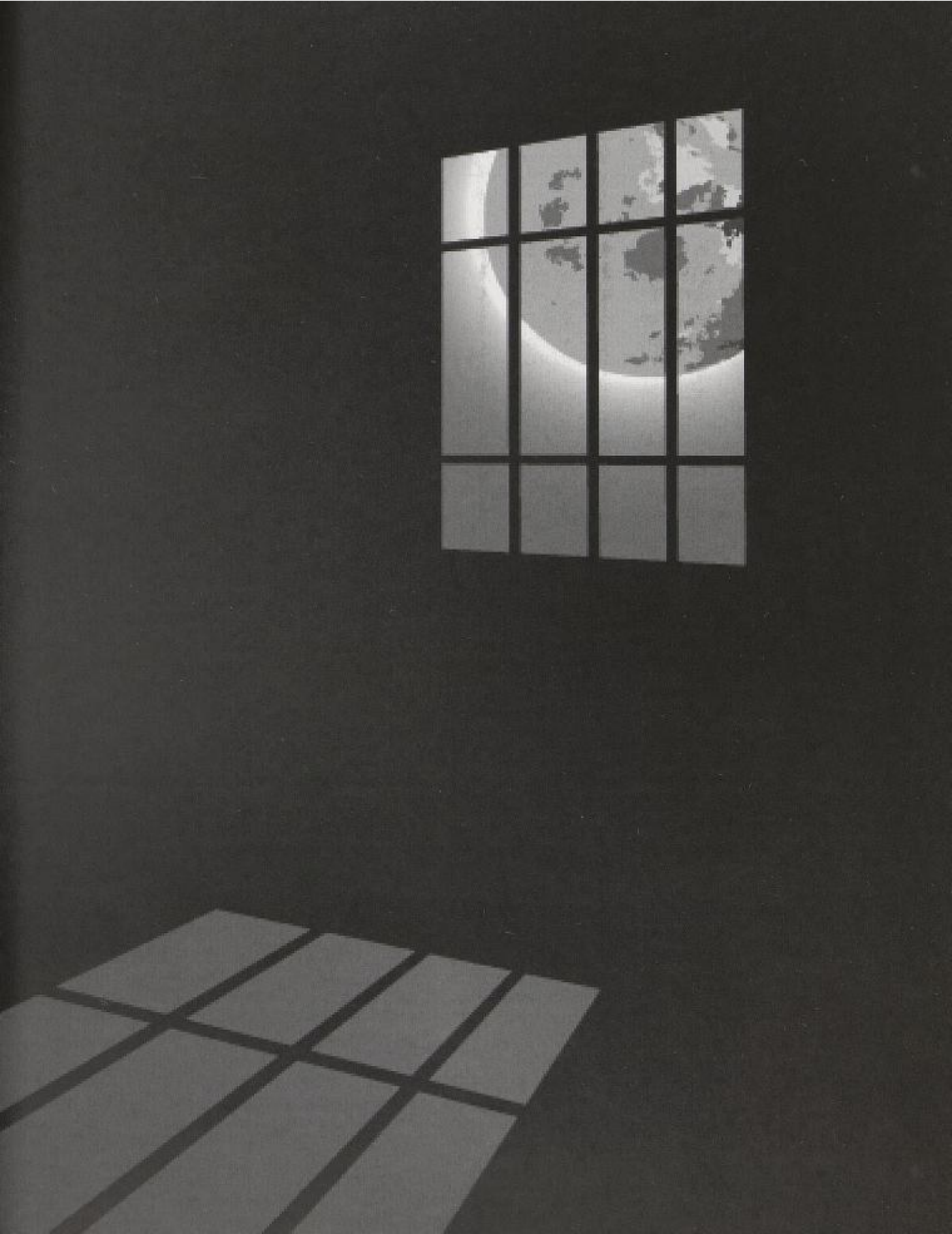
Fengselsvesenet er i USA blitt en storindustri - the prison industrial complex. Antall amerikanere under tilsyn av fengselsvesenet, innsatte og personer løslatt på prøve, utgjør 6,5 millioner, eller 3,1 % av antall voksne i USA. I tillegg var 2,3 millioner amerikanere ansatt i fengselsvesenet. Av disse var 747 000 vakter. Til sammen er ansatte og innsatte i fengselsvesenet i USA nær Norges befolkning på 4,5 millioner mennesker. Antall fengsler økte fra 592 i 1974 til 1023 i 2000.

På statlig og lokalt nivå brukes i USA like mye offentlige midler på kriminalitetsvesenet som på helse og sykehus. Til sammen dreier det seg om 60 milliarder dollar årlig eller 300 milliarder kroner.

En del av fengselsvesenet er privatisert. Det største private fengselsaksjeselskapet Corrections Corporation of America (CCA) ble stiftet i 1983. Det er en vekstbransje. Aksjekursen til CCA har tidoblet seg.

En så stor sektor av samfunnsøkonomien får sin egen dynamikk og sine egne interesser å ivareta på tvers av mer grunnleggende kriminalpolitiske hensyn. I november 2004 var

det håp om at Californias three strikes lov (se boks), den strengeste i USA, kunne bli modifisert. Det dreier seg fortsatt om en lovgivning som ville vært utenkelig i de fleste andre land. Man skulle fortsatt kunne få livstidsstraff, eller minimum 25 år, ved tredje gangs forbrytelse. I dag er det tilstrekkelig at den tredje forgåelsen dreier seg om det vi i Norge til dels kaller en forseelse, dvs mindre, ikke voldelige forbrytelser som tyveri av mindre verdier, besittelse av små mengder narkotika, eller forsømmelse av å melde seg i tide som seksualforbryter. Endringsforslaget var at man bare skulle kunne idømmes livstidsstraff ved tredje gangs forbrytelse hvis det dreier seg om voldelige eller alvorlige lovbrudd. Det så lenge ut til at forslaget skulle bli vedtatt. Men så engasjerte guvernør Schwarzenegger seg sammen med en millionær og fagforeningen for fengselsansatte. De siste pøste inn USD 700 000. Man frykter at logikken er klar nok. Desto flere innsatte, desto flere stillinger og høyere lønninger for fengselsbetjenter. Fengselsindustrien blir en stat i staten som arbeider ut fra sine egne interesser. Fagforeninger kan ofte komme på tvers av det samfunn yrkesgruppen skulle tjene, men dette paradokset kan bli særlig tankevekkende når det bokstavelig talt gjelder mange menneskers liv. Hadde forslaget blitt vedtatt kunne California ha løslatt 4 500 personer som satt inne på 25 år til livstidsstraffer der den tredje forgåelsen var relativt bagatellmessig.

BRED STØTTE FOR HARDE STRAFFER

En konsekvens av de harde straffene i USA er at det blir noe mindre forbrytelser. Det er ikke nødvendigvis slik at harde straffer fører til mindre tilbakefall. Vil man forhindre forbrytelser kan økt oppdagelsesfrekvens, konsekvent reaksjon og rask saksbehandling gi gode resultater. Men er man villig til å fengsle mange kriminelle i 10 og 20 år og lenger, fjerner man en del av potensielle lovbrøyttere fra gatene. Det er lett å forstå at mange velgere tror de har mindre å frykte når mange forbrytere tas vekk.

Visse grunnleggende fakta om den høye fengslingsraten og de brutale fengselsforholdene er godt kjent i USA gjennom mediene. Et bredt flertall i den amerikanske befolkning er klart for den strenge justisen. Anklagen "soft on crime" er farlig for amerikanske politikere. Få går inn for å moderere straffenivået. Det er mange forslag om ytterligere skjerping av straffene. Lederen for justiskomiteén i Representantenes Hus i Kongressen foreslo i

2005 at det skulle være en obligatorisk to års fengselsstraff for enhver som unnlot umiddelbart å varsle politiet om noen som solgte marihuana på campus. To år i fengsel – ikke for å selge marihuana, men for å unnlate straks å angi den som solgte. Når man vet hvor utbredt bruk av marihuana, dessverre, er i amerikanske studentkretser, er forslaget en form for ekstrem benektelse av virkeligheten som kunne resultere i en meget vilkårlig måte å slå ned på fenomenet. Man må kunne mene at et slikt forslag er uklokt og brutalt uten å bli kalt liberal eller tilhenger av marihuana.

Enkelte kjente personer har gått inn for å stoppe den sterke veksten i fengselsvesenet. Tidligere utenriksminister og general Colin Powell uttalte under republikanernes partimøte i 2000: Det er på tide å stoppe å bygge fengsler og heller bygge opp våre barn. Det forbausende er imidlertid hvor liten uro som vekkes av denne omfattende og brutale statsmakten og lovgivningen.

THREE STRIKES

- OUT!

USA har straffer

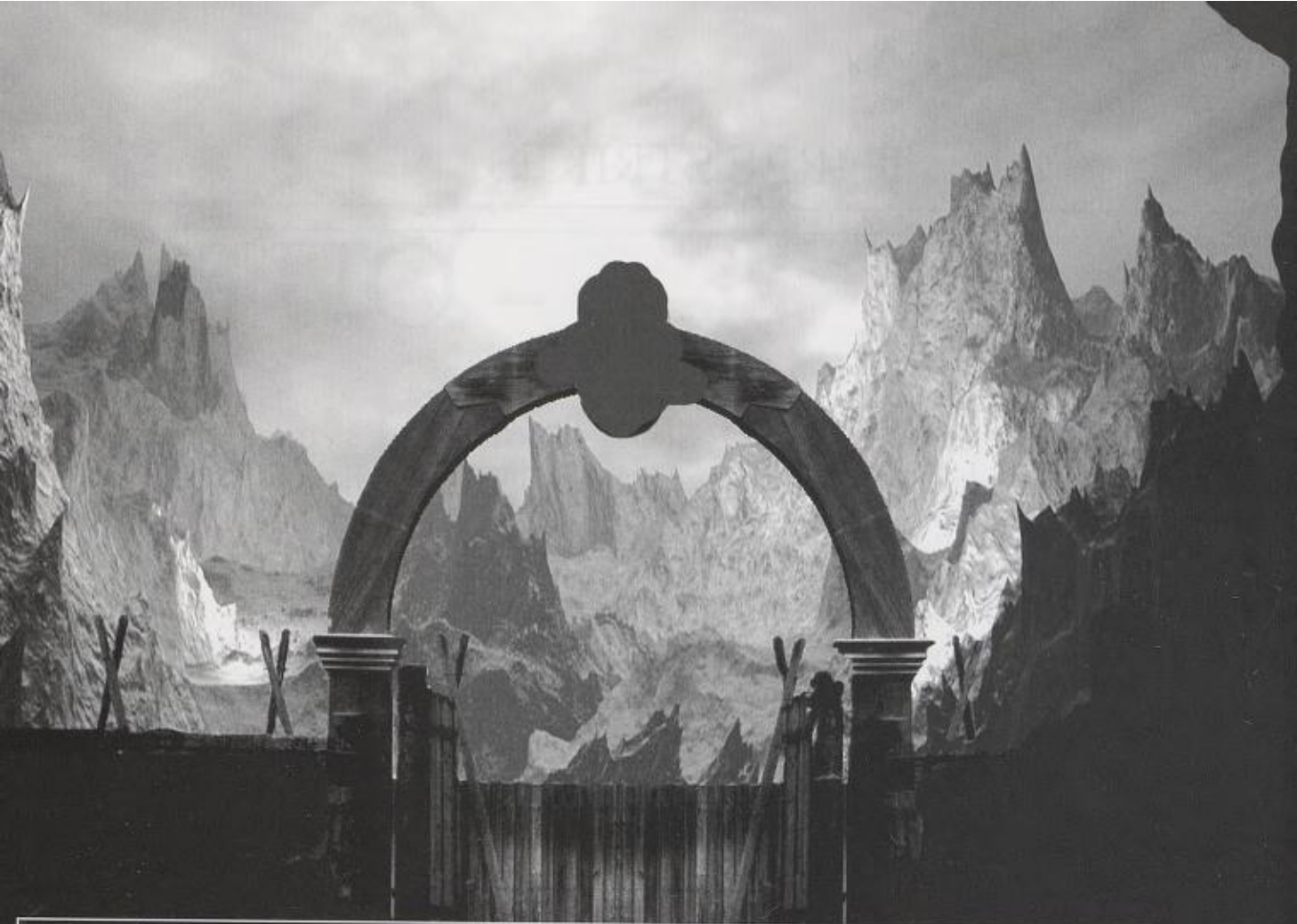
som får norsk utmålingspraksis til å blekne. Tidligere sa man ofte at det norske dommer gir i måneder med fengselsstraff, gir amerikanske i år.

De senere år har forskjellene blitt forsterket. Og de harde straffene har kommet på nye områder.

Mange vil være enige i at det er galt og fortjener fengselsstraff når ledere i store bedrifter for betydelige beløp unndrar skatt, bidrar til misvisende regnskaper og stikker penger i egen lomme. Men det er dramatisk å gi en direktør i slutten av 50-årene en dom på 25 år fengsel. Vedkommende kan bli sittende bak murene til han dør.

California gjennomførte for flere år siden prinsippet Three strikes - you are out. Ble man tatt for tredje gang dømt for en forbrytelse, skulle straffen være livsvarig eller i hvert fall så lang at man aldri igjen kunne komme til å begå forbrytelser. I et tilfelle fikk en narkoman en dom på flere tiår for å ha stjålet barberblad. Det var hans tredje tyveri. USAs høyesterett opprettholdt som ikke grunnlovsstridig en livstidsstraff for en som hadde stjålet videokassetter med samlet verdi USD 150 for å gi til sine nieser i julegaver. Blir vedkommende sittende inne i 25 år eller lenger, blir det minst ett år for NOK 36, eller en måneds fengsel per NOK 3.

USA har også mange minimumsstraffer og en del absolutte strafferammer. Selv om man ikke skulle føle behov for å forsvare kokainbruk, er absolutte strafferammer på fem til tredve år for besittelse av 28 gram kokain som i Louisiana, ingen spøk. Men det er en liberalisering siden 2001 da strafferammene ble satt ned fra mellom 10 og 60 år.

HELVETETS PORTER

Antallet fengslede i USA er en så høy andel av befolkningen at den kan konkurrere med regimer som Stalins Gulag. Nå må man ikke trekke sammenligningen for langt. Stalins leire var grusomme. USAs fengsler er ikke på det nivået. Men de synes langt verre enn det mange nordmenn nok kan forestille seg.

En fange uttrykte det slik at det kjentes som om helvetes porter lukket seg når han trådte inn i et fengsel der brutalitet, voldtekter, drap, narkotikamisbruk og gjengkamper var en del av dagens orden.

En langtidsinnsatt Michael G Santos beskriver i boken *Inside. Life Behind Bars in America* en skremmende voldelig kultur. Boken gir et rimelig autentisk inntrykk, som bl a bekreftes av kriminologiske studier som *The Prison and the Gallows* ved Marie Gottschalk (1). De forstemmende skildringene bekreftes av andre innsideblikk inn i USAs fengselsvesen, og av common sense.

Statistikken er klar. Drap og selvmord i amerikanske fengsler er usedvanlig utbredt. Veien fra amerikanske fengsler til Guantanamo Bay, CIAs forskjellige innesperringssentraler og Abu Ghraib kan være kortere enn mange har trodd.

Det høye fangetallet gjør at fengslene er overfylt. Det brutaliserer forholdene, gjør det vanskelig for vaktene å beskytte fangene mot hverandre, og skaper generelt stressende og belastende soningsforhold.

De lange straffene gjør at mange innsatte gir opp å forberede seg på et liv utenfor murene. Settes man i 20 års-alderen inn bak murene med et 40 års dom, mener en del av de innsatte at det er best ikke å tenke på fremtiden. I stedet må man mestre de brutale forholdene blant de innsatte. Det gjør man best ved å brutalisere seg selv.

Det er strenge budsjettkrav. Mange amerikanere ønsker ikke at det offentlige skal bruke mye penger på de kriminelle.

(1) Se også f eks Steven Vago: *Law and Society*, 6th edition.

I f.eks. Arizona der det kan bli godt varmt, har innsatte sonet i telt. Det er lite å adspredde seg med. I Alabama sitter 28 000 fanger i fengsler bygget for tilsammen 12 000. Fangene nektes tilgang på adekvate helsetjenester. Budsjettene er så stramme at det kan være tale om mangelfull føde og en standard som er så dårlig at det minner om u-lands fengsler, ifølge uttalelser fra en høytstående representant for fengselsmyndighetene selv.

Uten å tilhøre fengselsgjenger eller selv være en bølge, kan man i amerikanske fengsler ha lite vern mot seksuelt og annet misbruk fra andre fanger osv. Det kan dreie seg om ganske annerledes brutale forhold enn det som kjennetegner norske og nordiske fengsler. Et ikke ubetydelig antall innsatte blir voldtatt – et skremmende faktum i en populasjon med et stort antall HIV-smittede. For mange innsatte med psykopatiske trekk eller høy grad av indre uro, kan vold og drugs være det eneste som bryter den drepene monotonien og lar noe av den oppbygde spenningen slippe løs.

DØDSFENGSLER

I 1976 omgjorde den amerikanske Høyesterett en tidligere dom fra 1972 og uttalte at dødsstraff kan være i samsvar med den amerikanske grunnlov. Senere har 38 stater gjeninnført dødsstraff. Texas henrettet i august 2007 nr 400 etter gjeninnføringen av dødsstraffen. Ett er i prinsippet å kunne godta dødsstraff, noe helt annet er et system med så høyfrekvente avrettinger der det bl a er en massivt skjev fordeling mellom svarte og hvite, fattige og rike (jf Simpson-saken) osv.

Dødsstraffen er populær i USA. Det forklarer at Floridas guvernør i sitt forsøk på å bli gjenvalgt i 1990, gikk ut med TV-annonser der han uttalte: "Jeg har nå undertegnet omtrent 90 henrettelsesordre i staten Florida." Selv med 3 400 personer på death row, ligger USA langt etter Kina. Bare i 2001 er det anslått at kinesiske myndigheter avrettet mellom 5 000 og 10 000 personer. På en og samme dag skal 191 personer ha blitt henrettet. Det kan minne mer om massakrer enn strafferett når man ser bilder av geledd med oppmarsjerte fanger som venter på nakkeskuddet. Enkelte har "spøkt" med at i Kina er det aldri problem å skaffe

organer til transplantasjon. Man bare henretter nok en fange.

Det foreligger ikke pålitelige offisielle tall. Men Kina henretter antagelig minst 7 500 personer per år, gjennomsnittlig minst 20 om dagen. Til dels benyttes massehenrettelser for et stort publikum. Nakkeskudd er den vanlige avrettingsmetode. Man drøfter overgang til gift. Omfang og fremgangsmåte virker uansett godt fremmed.]

Kina har dødsstraff for en rekke forbrytelser, herunder skatteunndragelse. Det er en stor debatt om dødsstraffen virker preventivt. Henrettet Norge fra tid til annen et par skattesnytere på Ullevål stadion etter mønster fra Kina, er det vel liten tvil om at en del med dårlig skattemoral ville skjerpe seg. Den kinesiske modell smaker uansett dårlig. – Singapore har det høyeste antall henrettede i verden i forhold til antall innbygger: 40 hengninger i 2006 med en befolkning på 4 millioner.

Kanskje overraskende har det i USA vist seg at dødsstraff koster samfunnet mer enn livstidsstraff. Det skyldes de mange anke- og overprøvningsmuligheter som står til disposisjon for dødsdømte. Det antas at prosessen frem til hver henrettelse kan koste mellom USD 3 og 5 millioner. At en person soner 50 år i fengsel, koster derimot mindre enn USD 1 million. Dette er en av grunnene til at en del stater har innført livstidsstraff uten mulighet for prøveløslatelse eller benådning som alternativ til dødsstraff – life without parole LWOP. Over 200 000 mennesker, 10 % av de innsatte soner livstidsstraff. I et land preget av fundamentalistiske kristne strømninger synes ikke idéen om nåde og barmhjertighet å ha slått gjennom.

I USA avtjener også flere tusen personer fengselsstraff på livstid for forbrytelser begått som tenåring. Disse straffene gis undertiden som alternativ til dødsstraff, eller i stater der man har opphevet dødsstraffen, men definitivt vil fjerne muligheten for gjentagelse. I mange av disse tilfellene er benådning og løslatelse på prøve uttrykkelig avskåret Life Without Parole – LWOP. Tenåringene dømmes til å dø i fengsel. Det er et liv i motløshet. Poenget med å skulle lære seg noe er borte. Man har likevel ingen fremtid å se frem til der man kunne bruke det.

Det er litt av en skjebne: 16 år gammel og intet å forvente annet enn innsiden av et fengsel der man kanskje skal sitte i 50-60 år. Bare i staten Michigan soner 146 personer LWOP-straffer for forbrytelser begått mens de var 14-16 år gamle. All statistikk indikerer at det er de svakere grupper som kommer dårligst ut av denne brutale straffetombolaen. De strengeste straffene går til svarte, de som ikke kan betale en egen privat advokat og må bruke forsvarere som oppnevnes av retten. Statistikk fra New York viste at offentlig oppnevnte forsvarere for tiltalte som får livstidsstraff, bruker mindre enn 20 timer på saken mot et salær på USD 693. Akkurat som Stalins leire var dødsleire, sitter en del tusen tenåringer i USA i en form for dødsfengsler. Meningen er at de skal sitte til de dør.

ILLUSJONEN OM DE LANGE STRAFFER

Amerikansk fengslingspraksis kan avspeile en tro på regler som enkle løsninger på kompliserte samfunnsproblemer som i virkeligheten krever langt mer avanserte løsninger.

De lange dommene i USA minner om deportasjon som britene drev med da de sendte sine umulige lovbrøttere til Australia og andre kolonier. Vil du bli kvitt kriminelle, gi en lov om at de skal mures inne og vekk. Slipper vi å se dem, plager de oss ikke, og vi behøver heller ikke bekymre oss om hvordan de har det.

Men så enkelt er det ikke. Alle som fengsles i USA, kan ikke gis dommer som stenger dem inne for resten av livet. Men straffene er så lange at alle preges av dem for livet. På føderalt nivå er gjennomsnittsstraffen 50 måneder. Fangene gir opp å forbedre seg i et psykopatisk eller asosialt miljø der det likevel er så lenge til de slipper ut. De tilpasser seg de kriminelles egne normer der makt og brutalitet er de høyeste verdier.

Antallet livstidsinnsatte er høyt, men de fleste av de 2 millioner innsatte skal før eller senere tilbake til samfunnet etter mange år bak murene. Da tar de med seg den kriminelle fengselskultur ut i samfunnet. Bak gitrene forberedes de ikke på livet utenfor. De bare oppbevares. Residiv-tallene (tilbakefallet) er høyt. De lange fengselsstraffene virker mer

kriminalitetsutviklende enn preventivt. Når folk sitter inne så lenge, kan det virke særlig mot sin hensikt å behandle dem nedverdiggende og brutalt. Det virker forbitrende og kan gjøre tilpasning ekstra vanskelig når man en gang slipper ut. En del autoriteter på fengselsstraff skal ha hevdet at fengsling i seg selv utgjør straffen. Man skal ikke fortsette å straffe gjennom særlig belastende fengselsforhold. Da gjør man den innsatte til en fiende av det samfunn vedkommende skal tilbake til.

USA praktiserer noe av det kommunis-tene i Sovjet gjorde. Tidligere fanger stigmatiseres også etter løslatelse ved å bli fratatt sivile rettigheter som stemmerett, rett til sosialhjelp og rett til mange typer jobber for det offentlige. Florida er f.eks. 600 000 tidligere innsatte fratatt stemmeretten for livstid. Vil man at samfunnets tapere skal forbli det, virker fremgangsmåten grei nok.

Fengselstallene i USA har steget mye. Det kan antagelig fortsette så lenge flertallet i USA tror på denne enkle lovgivningsteknikken som et botemiddel mot alt kriminaliteten representerer. Øker straffelengden, stiger antall innsatte.

USAs ekstreme fengslingspraksis bygger på en illusjon om at lover med tiår av fengselsstraffer løser kriminalitetsproblemet. I stedet kan man oppleve at man forsterker det. Det blir for mange mennesker som får fengselskulturen som sin primære livsreferanse.

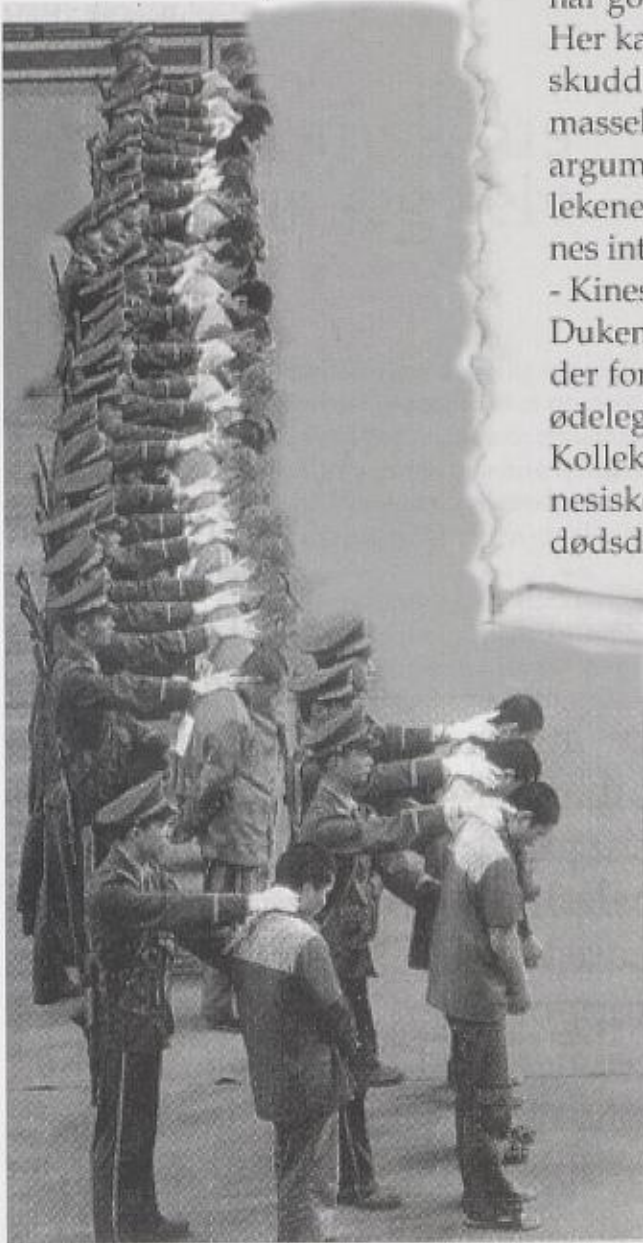
NORSKE FOTOBOKSER

Det er langt fra amerikanske livstidsdommer for tenåringer til norske fotobokser og farts-kontroller. Men temaet dreier seg om troen på regler som løsninger, og sanksjoner som ikke tar individuelle hensyn. Og da kan de vidt ulike poler likevel ha visse sammenbindende perspektiver.

Akkurat som nordmenn steiler overfor amerikansk straffenivå for tradisjonell kriminalitet, synes amerikanere (og mange andre utlendinger) at det norske reaksjonssystemet for fartsovertredelser er drakonisk. Det gjelder særlig når man ser reaksjonene i sammenheng med de relativt sett lave norske fartsgrensene. Norge har blant de mest restriktive og hardest sanksjonerte fartsgrenser i verden.

Arrangøren av de olympiske leker 2008 har god trening i folkelige begivenheter. Her kan det være like før et annet startskudd - nakkeskuddene ved nok en massehenrettelse på en stadion. Et av argumentene for å gi de olympiske lekene til Kina var at det ville øke lederens interesse for menneskeretter.

- Kineserne er kjent for å være praktiske. Duken på skulderen til fangene kan være der for å hindre at den innsates uniform ødelegges av blodet fra nakkeskuddet. Kollektive henrettelser er en del av det kinesiske kommunistregimets hverdag. De dødsdømtes klær skal altså til gjenbruk.

Man mister lett førerkortet. Det skjer hvis fartsoverskridelsen er mer enn 25 km i en 30-, 40-, 50- eller 60-sone, eller mer enn 40 km i 90- eller 100-sone. I 2006 ble 1843 personer fratatt førerkortet, de fleste trolig grunnet fartsøvertredelser. Å overskride fartsgrenser på 30 km i en oversiktlig og nedoverhellende vei kan skje for de fleste. Å miste førerkortet kan ha nokså inngripende konsekvenser for en som f eks er avhengig av bil for å transportere barn eller som ledd i yrket. Å bli bedt av Utrykningspolitiet om å parkere bilen på en

familieferie der man har vært uoppmerksom et kort øyeblikk og dermed utilsiktet overskredet fartsgrensen med de kritiske km, må oppleves ekstremt ubehagelig.

Det norske bøtenivået har endt opp som en ikke ubetydelig inntekts-kilde for staten. I 2006 endte summen på 662,9 millioner kr. Antall fartsbøter utgjorde 227 101, som er 7-8 % av antall personer med førerkort (87 % av befolkningen 18 år eller eldre har førerkort). Laveste sats er på kr 600 og gjelder inntil 5 km fartsoverskridelse. Høyeste sats er kr 7 800 og

gjelder fartsoverskridelser over 35 km i 70-sone eller høyere.

Satsene gjelder uten hensyn til om det er midt på natten, fullstendig oversiktig, ingen annen trafikk osv. Det er en mekanisk justis. Overskrides fartsgrensen med 15-20 km i en 60-sone eller lavere, er satsen kr 4 200. Det kan fremstå som en kraftig reaksjon for dem som kjører i 76 km i en 60 sone uten at kjøringen rent faktisk medfører noen form for risiko. For en del yngre mennesker og personer med svak økonomi kan det dreie seg om en liten ulykke.

REGELFASCISMEN

Mange av Norges 350 utplasserte fotobokser er åpenbart satt opp steder der de primært ivaretar det offentliges inntjening og ikke trafikk-sikkerhet. De nye statlige pengemaskinene er plassert slik at flest mulig bilførere "går i fellen". I praksis skal det være Finansdepartementet som driver frem frekvensen i

gebyrileggelsen ved årlig å fastsette bud-sjettmål for hvor mye penger trafikkrollen skal innbringe. Denne form for skattlegging rammer selvfølgelig hardest dem med dårligst økonomi.

Amerikanske fengselsstraffer eller norske trafikkbøter kan virke hardt og tilfeldig. Det strenge reaksjonsmønsteret ivaretar ikke uten videre individuell rettferdighet. Likevel anser mange praksisen velbegrunnet. Samfunnsnytt-en går foran. Fengselsstraffene gjør verden tryggere, mener øyensynlig et flertall amerikan-ere. Fartsbøtene skal gi mer trafiksikkerhet. Hensynet til kollektivet rettferdiggjør at man bruker sanksjoner som i det konkrete tilfellet kan virke brutalt overfor den enkelte. Ivaretagelse av individet må vike for de regler som ivaretar det kollektive. Det dreier seg om en form for utilitarisme eller effektivitets- og nytte-tenkning som man i ytterste forstand kunne omtale som regelfascisme.

Amerikansk jus - noe for seg selv

I sum skiller USAs rettsvesen seg atskillig fra mange andre land.

Ett er contingency fees og motstykket no cure - no pay. Advokatene som i sin tid vant det historiske erstatningssøksmålet mot tobakksindustrien, innvant svimlende milliardbeløp.

Når din motpart bruker en amerikansk advokat, har du ikke nødvendigvis en rettens tjener, men en blodhund som værer din pengepung.

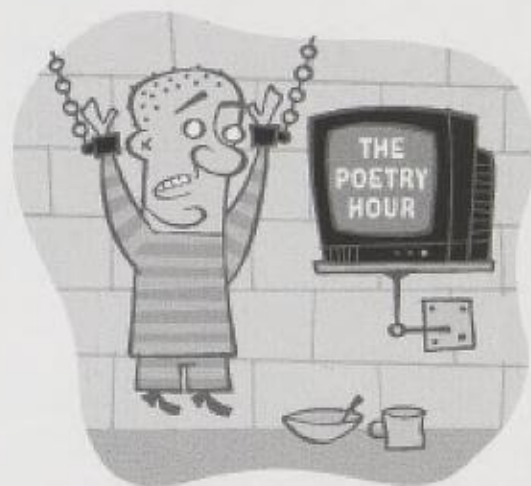
Til forskjell fra de fleste andre land bruker USA også juryer til å fastsette erstatningssummer i private søksmål. Advokater, ikke minst de som jager etter contingency fees, vet at legfolk lettere lar seg rive med av at advokaten spiller på emosjoner. Erstatningssommene kan da også ende i himmelen (for advokaten og klienten som deler utbyttet) - eller i helvetet sett fra den som skal betale.

En del land bruker kausjon. En tiltalt får slippe fri midlertidig, men garanterer gjennom et visst pengebeløp å stille i retten på en bestemt dag. Men få land har som USA kommersialisert eller privatisert kausjonsinstituttet (bare Filippinene skal gjøre like omfattende bruk av private kausjonsagenter). I mange amerikanske delstater har private åpnet business med å tilby folk som ikke selv har pengene for hånden, å stille kausjon. De private kausjonsformidlere tar en viss prosent i gebyr. I en reportasje 29 jan 2008 interjvuet New York Times innehaveren av et slikt kausjonsforetak, Wayne Spath som driver www.brandybails.com. Spath som har vært president for Floridas næringsorganisasjon for profesjonelle kausjonsstillere, forklarte at private kausjonsagenter har videre fullmakter enn selv politiet til å hente folk. Lå det an til at en tiltalt ikke kom til å møte i retten slik at kausjonsstilleren risikerte å tape pengene, kunne han uten videre bryte seg inn hvor som helst den aktuelle person befant seg. Som han sa: "Jeg får tak i dem". I alt har Spath stilt kausjon for over 7 934 personer. Bare 76 ganger, under én prosent, har han vært nødt til å betale. Det kan nok være atskillig livlige historier bak de 338 klienter som var blant de 434 som ikke viste seg i retten på den avgjørende dagen, men som Spath greide å få tak i innen de 338 dager som Florida tillater som utvidet frist.

USA har demokratisk valgte og ikke utnevnte dommere i en del rettsinstanser. Valgkamp koster penger. Det er tillatt med bidrag til dommeres valgkamp. New York Times kunne samme dag referere en undersøkelse der det med statistisk signifikans ble påvist at dommere som mottok penger, dømte mer i favør av sine bidragsytere enn andre. Avisen endte med å påpeke en relativt enkel løsning: Hvorfor ikke vedta en regel om at dommere er inhabile i saker der deres bidragsytere er part? Men avisen kunne ikke referere at dette seriøst var under overveielse av lovgiver.

USA har en større andel av befolkningen som fengselsfanger enn nesten noe annet land i verden. Dette temaet er ikke del av den intense valgkampen 2008. Hvilken kandidat vil være soft on crime?

Men om verden skulle synes jussen til verdens største supermakt er noe pussig, er amerikanske lovgivere godt fornøyd. Det er da heller ikke merkelig siden det er så mange av dem som er advokater. Uansett hvor kritisk man skulle være til amerikansk jus, ingen har noen gang påstått at den ikke er godt egnet til å brødfø en skokk advokater!

Stå ikke i veien for kombinasjonen av den upersonlige lovens bokstav og religiøse fundamentalister som vet at Gud er på deres side. Bødlene og dommerne til dem som her fikk knekket nakken eller ble kvalt, sover ikke urolig. De vet med seg selv at scener lik denne er å virkeliggjøre det helliges vilje blant menneskene.

Post- modernismen

- den fascistiske lovgivers beste venn

VEST - JUS VS ØST - PERSONLIG TILLIT OG AUTORITET

Det tyvende århundre var ikke bare demokratiets, men også diktaturenes århundre. I en viss forstand hersket rettsløshet. De asiatiske diktaturer la liten vekt på å ikle rettsløsheten et juridisk skall. Japanernes hensynsløse fremferd før og under Den annen verdenskrig benyttet i liten grad juridisk språkdrakt. Det kinesiske kommunistparti og Mao Tse-Tung hadde ikke særlig sans for rettlige former. Det hadde heller ikke Pol Pot.

Ut fra historiske tradisjoner går det et

slikt skille mellom Øst og Vest. I Østen har ikke juridiske former vært ansett viktige. Autoritet har vært bygget på annet enn jus. Vesten derimot har gitt stor plass til juridiske tradisjoner fra Romertiden som ble videreført av den katolske kirke. Mange av stridighetene i Vesten hadde et juridisk eller regelorientert tilsnitt. Dette kjenner man ikke igjen i Østen som til dels har manglet motivasjon for å tilpasse seg det moderne vestlig inspirerte forretningslivs forventninger om bindende avtaler og velfungerende domstoler.

PROTESTANTISME, UTILITARISME OG KANT

Mange religioner har oppstilt regler. Jødedommen og kristendommen har kanskje gått lengst. I nyere vestlig filosofi ga utilitaristene støtte til social engineering og sentralisert styring gjennom regler med sine mål om øke den samlede samfunnsnytte og preferansemaksimering. En sentral stat overtok noe av den allmektige guds rolle med å bidra til den samlede velferd. Men all utilitaristisk tenkning betonet ikke en sentral og sterk lovgivningsmakt. Økonomen Adam Smith og hans usynlige hånd bygget også på utilitaristiske idéer.

Filosofen Emmanuel Kants gyldne regel skulle gjennomføre rettferdighet bygget på regler: Handle ut fra den regel du mener burde gjelde generelt. Man skulle alltid velge prinsipper basert på generelle betraktninger og ikke ut fra at man selv var i en bestemt situasjon. Men ett er hvor reglene kommer fra: Noe annet er hva de gjør med oss – uten hensyn til de intensjoner som ligger bak.

KOMMUNISTENE OG NAZISTENE – JURIDISK LEGITIMERING

De sovjetiske kommunister og de tyske nazister viste sin vestlige forankring ved å søke inn i juridiske former som en form for legitimering.

Særlig nazistene var påpasselige med å ivareta kvasijuridiske prosedyrer. Innenfor deres eget rettssystem var henrettelser, deportasjoner og utryddelse hjemlet i en form for vedtak. Det dreiet seg om en bisarr jus. Men jus var det like fullt.

Stalin etterspurte ivrig tilståelser, selv om han godt visste at hans blodstenkte bødler hadde fått dem på måter der innholdet var uten enhver troverdighet. Om de ble fremskaffet ved grov tortur eller de alvorligste trusler om å drepe ens nærmeste, spilte ingen rolle. En underskrift på et papir sikret et skinn av legitimitet til regimet. Moskva-prosessene var et teater. Men det var et skuespill på en juridisk scene som en del observatører trodde på. De involverte selv, med Stalin i spissen, la stor vekt på det formelle. Man var ikke opptatt av sannhet, men av jus som en ytre illusjon.

Dette er et bilde fra et menneskeskapt helvete. Men fangene var ikke bare innesperret bak dødelige gjerder, men også omhegnet av en drepende juss. Både Hitler og Stalin passet på å ha legitimitet i en monster-juss. Det var forferdelige regler, men konsistente nok på sin bisarre måte. Den jussen som ble brukte til å henrette Hitlers mordere under et skinn av lov, var mer juss hentet ut av luften (eller naturretten). Det endelige spørsmål er kanskje ikke om det ene eller andre er "lovlig", men om det er riktig.

NATURETTEEN OG FORBRYTELSE MOT MENNESKEHETEN

Under Nürnberg-prosessene stilte nazistenes "lovlydighet" dommerne overfor et problem: Innenfor sitt eget rettslige system hadde ikke nazistene begått noen forbrytelser. For å holde de ledende nazister til ansvar måtte man ikke bare dømme dem, men også det rettslige system de hadde representert. Man måtte forkaste nazistenes jus og introdusere en form for naturrett.

For å straffe personene måtte man også dømme systemet.

Dermed trengte man noen overnormer å vurdere det nazistiske rettssystem ut fra. Man kalte det forbrytelser mot menneskeheten. Egentlig dreier det seg om naturrettlige betraktninger.

Ned gjennom historien har betegnelsene og begrepene variert. Men den grunnleggende idé er den samme. Ett er den menneskeskapt jus. Over denne står en mer grunnleggende rettsordning - en høyere og mer moralsk rett som den positive, menneskapt rettsordning må ses i forhold til.

Denne naturretten, metaretten eller moralske retten har vært forankret i religiøse betraktninger eller etiske resonnerer. Menneskene er underlagt visse grunnleggende normer som er mer absolutte og tidsbestemte enn den jus som til enhver tid måtte nedfinnes i lovbøker.

HVOR BEGYNNER DET ABSOLUTE?

Hvor langt man med en rimelig grad av enighet kan oppstille slike naturrettlige eller absolutte prinsipper, er omdiskutert. Men mange vil nok ikke være mye i tvil når man står overfor Auschwitz, Gulag, Pol Pots dødsmarker eller Milosevics etniske rensing.

Nazistenes regler måtte settes til side fordi de stred mot grunnleggende naturrettlige grenser for det et menneske kan tillate seg. Nazistene hadde handlet innenfor sitt eget rettssystem. Like fullt hadde de begått så grove forbrytelser mot menneskeheten at flere av dem kunne dømmes til døden.

Senere har tilsvarende betraktninger gitt grunnlag for å anklage diktatorer og andre for folkemord uten hensyn til om de har sørget for å opptre med hjemmel i "sin egen" jus.

POSTMODERNISMEN - FINNES DET GRENSER?

Begreper som naturrett, menneskeretter eller forbrytelser mot menneskeheten forutsetter en aksept av at det gjelder visse grunnleggende sannheter. En del tankeretninger vil avvise at det finnes slike absolutte referansepunkter for menneskelig atferd.

I nyere tid har postmodernismen gått lengst i å formulere en relativiserende livsanskuelse. Det begynte som en filosofi om litteraturkritikk. Enhver tekst kan ses på forskjellige måter. Ingen tolkninger er sanne eller de eneste gyldige.

Etter hvert omfattet det postmodernistiske standpunkt nærmest hele tilværelsen. Ingen kan monopolisere sannheten. Det finnes ingen entydig fasit. Alt er tolkninger. Ingen meninger er egentlig bedre enn andres. Og ingen kan gjøre krav på en opphøyet eller autoritativ posisjon.

Postmodernister har nok selv forstått en del av sin tilnærming som frigjørende. Ingen meninger skal innta en særlig sentral posisjon. Dermed blir det heller ingen som undertrykkes. Alt er konstruksjoner og subjektivt. Alle stiller på lik linje. Ingen er over. Ingen kan begrense andre.

DIKTATURETS FRIHET

Paradokset er at postmodernismen også frisetter despoter. Hvis det ikke finnes absolutte referanser, hvis alt er tolkninger og intet en klar kjerne, dersom hele tilværelsen er en Peer Gyntsk løk, hvem kan da kritisere nazister eller kommunister for deres ugjerninger? Hitler og Stalin handlet ut fra sine tolkninger og sine konstruksjoner. De kan bare dømmes av noen som vil hevde at deres egen forståelse av virkeligheten er mer sann, mer etisk, mer riktig.

Den konsekvente relativisering og subjektivisering av etikk og moral ender opp med et amoralsk univers. Det postmodernistiske perspektiv forenes med Nietzsche: Gud er død. Det avgjørende er makten. Might is right. Ut over den menneskeskapte positive rett er det intet man kan kreve å måle denne mot. Dermed rår makten, og makten alene. Det blir absurd å hevde at det beste argumentet skal vinne innenfor et univers der ingen tanker er bedre enn andre.

Postmodernismen kan bli fascismens beste venn og frigjører. En genuin postmodernistisk angrepsvinkel kunne vært de anklagede nazisters beste forsvar under Nürnberg-prosessen. Hvem tror dere at dere er, oppblåste dommere, som mener at deres jus er bedre enn den nasjonalsosialistiske? Hvem er dere til å forvalte en form for absolutt sannhet? Dere konstruerer og tolker virkeligheten, dere, som alle andre. Dette er seierherrenes jus. Dere dømmer oss ut den makt det ga at dere vant, ikke ut fra en objektiv sannhet.

Det postmodernistiske univers gir i sin ytterste konsekvens en konturløs, grå verden: Det er ingen annen virkelighet, og ingen annen sann jus, enn det den enkelte til enhver tid forestiller seg og ethvert samfunn vedtar. Og ingen av oss har en mer opphøyet plass, et bedre perspektiv for å tolke, enn andre.

IKKE ANARKI

En postmodernistisk synsvinkel kan, paradoksalt nok, absoluttere den positive jussen. Man har ikke noe ståsted å kritisere gjeldende lovgivning ut fra, annet enn at man selv rent subjektivt forstår verden ut fra andre pre-

misser. Man kan ikke hevde at man har et bedre alternativ enn jus som er gitt og har statens maktapparat bak seg.

En kulturell relativisme kan ligge nær postmodernismen: Ethvert fenomen må bedømmes ut fra sin egen kulturs premisser. Ingen kan ut fra menneskeretter kritisere omskjæring av kvinner. Det som av motstandere omtales som genital lemlestelse, må etter kulturell relativisme vurderes ut fra sitt eget miljø. Dermed blir det intet galt tilbake. De som foretar omskjæringen, synes jo det er uprobelmatisk.

Postmodernismen ville gjort Nürnberg-dommen umulig. Man kan ikke si at det var galt å følge den nasjonalsosialistiske jus hvis ingen jus er bedre enn andre. Ei heller ligger det i det postmodernistiske standpunkt at det er fordømmelsesverdig å sette makt bak statens regler. Det ville være et argument mot all jus.

Det postmodernistiske perspektiv kan ikke brukes til å avvise enhver regel. Poenget er at man innenfor et postmodernistisk univers vanskelig kan hevde at en regel, eller et samfunnssyn er bedre enn andre. Et nihilistisk standpunkt kan ligge nær det postmodernistiske. Men argumenterer man mot enhver regel, slåss man ikke for nihilisme, men for anarki: At enhver må kunne kjøre på den siden av gaten man til enhver tid ønsker. Også en postmodernist vil innse at kaos blir resultatet hvis enhver skal kunne gjøre som man impulsivt ønsker. At alle må kjøre på samme side, er greit. Men ingen kan hevde at den ene side i seg selv er bedre enn den andre. Om høyre- eller venstrekjøring er det greit å følge et slikt amoralsk perspektiv. Stillet overfor massedrap er det verre med en verden uten overordnede etiske referansepunkter.

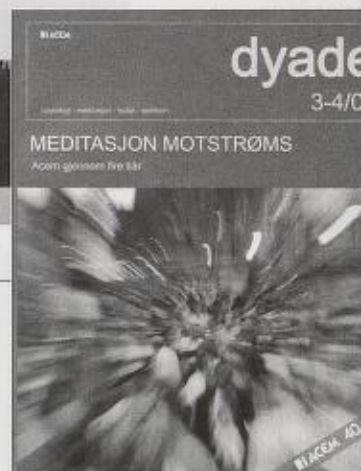
Nürnberg-prosessen bygger på at man vanligvis skal følge de positive rettsreglene i et samfunn. Men visse bestemmelser innebærer en så grov krenkelse av grunnleggende meta- eller naturrettslige bud at man begår en forbrytelse ved å følge dem. Det dreier seg om en verden med visse absolutte referansepunkter.

dyade

Du finner det meste i Dyade. Tidsskriftet for deg som ikke leser tidsskrifter. Reflektert, men ikke tungt. Tankevekkende, men ikke innfløkt. Kanskje litt på tvers av tidens selvfølgelige tanker.

Hvert hefte belyser ett tema. Som abonnent er du derfor med i en liten bokklubb. For 220 kroner får du fire hefter i året. Du kan også bestille enkeltnumre.

Ring 23 11 87 00
Fax 22 83 18 31
e-post: dyade@acem.no

ACEM-MEDITASJON

er en enkel teknikk der man sitter med lukkede øyne og gjentar en metodelyd i tankene med en lett og ledig holdning. Samtidig som man gjentar lyden, lar man alle andre tanker, følelser, stemninger og kroppsintrykk få komme og gå som de vil.

For nærmere informasjon:

epost: acem@acem.no
hjemmeside: acem.no
tlf 23 11 87 00
Se også halvorsbole.no

ACEMS

MEDITASJONSGRUPPER

- Begynnergrupper
- Videregående meditasjonsgrupper (M1 og M2)
- Veiledningsgrupper
- Prosessgrupper

I **begynnergrupper** lærer man å meditere, får innblikk i elementær meditasjonspsykologi og drøfter disse i lys av egne erfaringer.

Videregående grupper går lenger inn i meditasjons-teori og praksis.

I **veiledningsgrupper** arbeider man med den enkeltes meditasjonsutførelse og ser etter sammenhenger med reaksjoner i dagliglivet.

Prosessgrupper finner sted på lengre meditasjonskurs, har en åpen ramme og er nært beslektet med Acem-meditasjon.

Rettigheter på avveie

RETTIGHETER - DET NYE HOKUS POKUS

Visse nyvinninger kan drukne i sin egen suksess. Rettighetsbegrepet har noe av sin bakgrunn i den individorienterte tenkning som vokste frem i renessansen. Den amerikanske og franske revolusjon brukte rettighetsbegrepet til å fokusere på det enkelte individs posisjon i forhold til de tradisjonelle autoriteter. Borgerne hadde ikke bare plikter og skulle ikke kun underkaste seg. De skulle hevde sine rettigheter som øvrigheten måtte ta hensyn til.

Forløperne er flere: Magna Carta i England, naturrettstenkning opp gjennom tidene osv. Men fra slutten av 1700-tallet akselererte utviklingen.

KLASSISKE POLITISKE RETTIGHETER VS ØKONOMISKE, SOSIALE OG KUL- TURELLE RETTIGHETER

Opprinnelig omfattet menneskeretter de klassiske politiske rettigheter: Vernet om frihet, lik stemmerett, beskyttelse mot tortur, forbud mot fengsling uten dom og andre vilkårlige inngrep fra statsmakten.

Senere har økonomiske og sosiale rettigheter kommet til. Man snakker om retten til mat, arbeid og bolig. Dette er nødvendigheter. Men flere har betvilt at det er klokt å lovfeste dem som rettigheter. I mange land er det ikke realistisk at den type ambisjoner kan oppfylles. Ingen stat som ikke er i en krisesituasjon, har en gyldig unnskyldning for å krenke folks

politiske rettigheter. Økonomiske og sosiale rettigheter kan det ut fra realøkonomiske begrensninger være umulig å tilfredsstillende innen en rimelig tidshorison.

VID DEFINISJON AV MENNESKERETTSBRUDD

Art 6 i FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter pålegger statene å "treffe de nødvendige tiltak for å trygge denne rettighet ... til arbeid, som omfatter mulighet for enhver til å tjene sitt levebrød ved arbeid som han fritt har valgt eller godtatt". Statene skal sørge for at det er "rettferdige lønninger og lik lønn for arbeid av lik verdi uten forskjellsbehandling av noe slag". Enhver skal ha "retten ... til en tilfredsstillende levestandard for seg selv og sin familie, herunder tilfredsstillende mat, klær og bolig, samt til stadig bedring av sine leveforhold".

Det er vanskelig å være uenig i at dette er bra. Men er verden tjent med en så vid definisjon av begrepet menneskerettsbrudd som her blir resultatet?

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter art 8 nr 1 og 2 påbyr:

1. "Ingen må holdes i slaveri; slaveri og slavehandel i enhver form skal være forbudt.
2. Ingen må holdes i trelldom."

ART 7 KREVER:

"Ingen må utsettes for tortur eller for grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. I særdeleshet må ingen, uten sitt frie samtykke, utsettes for medisinske eller vitenskapelige eksperimenter."

Å likestille målet om likelønn med slaveri- og torturforbudet som en form for

menneskerett, kan hindre at verden virkelig får bekjempet slaveri og tortur. Usaklige forskjeller i lønn er ikke bra. Men slaveri og brudd på likelønnsprinsippet er inkompatible størrelser. De hører ikke hjemme i samme type rettighetskatalog.

CUBA OG KINA: "DERE BRYTER OGSÅ MENNESKERETTENE"

Gjøres økonomiske og sosiale rettigheter til menneskeretter på samme måte som de politiske, kan konsekvensen bli at brudd på politiske menneskeretter tas mindre på alvor. De brytes uansett hele tiden siden de strekkes så langt.

Man kan ende opp med å beskytte så meget på papiret at lite blir vernet i virkeligheten. FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, som er gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven 1999, går langt. Skulle man ta denne konvensjonen på ordet, vil mange stater kunne anklages for menneskerettsbrudd. Det kan bidra til å utvanne reaksjonene mot de stater som krenker de politiske rettigheter som mange vil mene er mer grunnleggende.

Cuba og Kina argumenterer med at de sosiale og økonomiske menneskerettigheter må tas mer alvorlig, mens de politiske rettigheter er en slags borgerlig luksus. Denne type argumentasjon kan avlede verdens oppmerksomhet fra disse landenes brudd på det som er de grunnleggende og sentrale politiske menneskeretter.

GRUNNLOV SOM PARTIPROGRAM, IKKE RETTIGHETSVERN

Den norske grunnloven fikk i 1992 tilføyet

§ 110. Denne bestemmelsen erklærer at enhver har rett til et sunt miljø og en natur som bevarer produksjonsevne og mangfold. Det fremgår imidlertid av neste ledd at dette mer er en programerklæring. Borgernes egentlige rettigheter dreier seg om en rett til å bli informert om naturens tilstand og virkningene av planlagte tiltak.

Grunnloven § 110 c bestemmer at myndighetene skal respektere og sikre menneskerettighetene. Viktige menneskerettserklæringer er senere gjort til norsk lov gjennom menneskerettsloven 1999.

Andre av de nye bestemmelser i Grunnloven kan ses som en del av moderne rettighetstenkning (§ 110 om full sysselsetting og § 110 a om utvikling av den samiske folkegruppes språk, kultur og samfunnsnivå). Men rent lovteknisk er ikke bestemmelsene formulert som rettigheter. Det dreier seg om programerklæringer og intensjoner som ingen skal kunne gå med til domstolene.

Det kan diskuteres hvor langt en grunnlov er tjent med bestemmelser som primært eller utelukkende er programerklæringer eller arbeidsmål for myndighetene. Man kan ende opp med at også det som er ment å være juridiske rettigheter, ikke oppfattes slik. Man kan spørre om en del av de senere års tilføyelser i den norske grunnloven mer hører hjemme i partiprogram enn i landets viktigste juridisk dokument.

INFLASJON AV MENNESKERETTER

Etterkrigstidens menneskerettserklæringer representerer et viktig skritt fremover i vernet av enkeltindividet. Gjennom menneskerettsloven 1999 (1) gjorde Norge de tre mest sentrale menneskerettserklæringer (2) til en del av norsk rett.

Det høres fint ut med menneskeretter – på papiret. Men de gir dårlig vern hvis bestemmelsene ikke etterlevs.

Den europeiske menneskerettighetsdomstol holder til i Strasbourg. Den har for tiden 90 000 klager som venter på behandling. Skulle den klare å behandle ferdig 10 klager hver dag med f.eks. 250 arbeidsdager i året, ville ventetiden være 36 år.

At saksmengden og restansene er blitt enorm, skyldes dels at rettighetserklæringene og tolkningene av dem er strukket så langt.

(1) Lov 21 mai 1999 nr 30 om menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

(2) Europarådets menneskerettskonvensjon 4 november 1950, og FNs to konvensjoner av 16 desember 1966 om henholdsvis økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter; og om sivile og politiske rettigheter.

ØLMERKET BUDWEISER – EN MENNESKERETT

At menneskerettene har gjennomgått en inflasjon og kanskje kommet til et veiskille, illustrerer en nylig sak for Den europeiske menneskerettsdomstolen om ølmerket Budweiser ((1) av alle ting!). Menneskerettsdomstolen fant at et aksjeselskaps krav på et varemerke for øl, i prinsippet kan anses som en menneskerett. I den konkrete saken ga man likevel ikke det aktuelle aksjeselskap medhold. Det prinsipielle utgangspunkt, at ølmerket Budweiser kan gi opphav til en menneskerett, gir likevel rikelig grunnlag for ettertanke.

Menneskerettene har kommet en lang vei fra tortur, forfølgelse, Auschwitz og Gulag, Hitler og Stalin, til Budweiser! Det kan være en blindvei.

En slik utvidelse av menneskerettene kan bære i seg kimen til deres undergang (2), i hvert fall deres svekkelse.

TILLEGGSSKATT VS TORTUR

Et annet område der menneskerettene i den senere tid har fått stor betydning i Norge, er tilleggsskatt. Tidligere har Norges Høyesterett ikke ansett tilleggsskatt som straff etter Grunnloven. I nyere dommer har man likevel kommet frem til at dette norske standpunktet basert på nasjonale rettskilder må fravikes. Tilleggsskatt må regnes som straff etter Den europeiske menneskerettskonvensjon. Dermed kan norske myndigheter ikke uten videre ilegge både tilleggsskatt og vanlig straff for samme skatteunndragelse. Det rammes av forbudet mot dobbelstraff i Den europeiske Menneskerettskonvensjon.

Menneskerettskonvensjonen fortolkes også slik at det stilles krav om en endelig avslutning av saken innen rimelig tid.

Den norske lovgiver har vært nødt til å legge om reglene om tilleggsskatt for at de skal

(1) Sak Anheuser-Busch Inc. mot Portugal (klagenr. 73049/01), avsagt 11 januar 2007 og omtalt av Inge Lorange Backer i tidsskriftet Lov og Rett nr 3 2007 s 129.

(2) Jf Backer Lov og Rett 2007 s 129

samsvare med denne nyere forståelse av Den europeiske menneskerettskonvensjon.

På den ene side kan man si at det er bra. Den norske lovgiver har hatt godt av å stramme seg opp i forhold til menneskerettskonvensjonen. Et forbud om dobbelstraff og et vern mot altfor sendrektig saksbehandling har gode grunner for seg. På den annen side oppstår spørsmålet om det er verdt prisen.

Det kan selvfølgelig være synd på norske skattebetalere som er mistenkt for skattefusk og som må vente i årevis på å få sin sak behandlet av norske skattemyndigheter. Men det er mer trist med mennesker som sitter i forferdelige fengsler utsatt for tortur og mishandling.

RETTIGHETER PÅ PAPIRET

Med en overarbeidet menneskerettsdomstol vil det nødvendigvis ha en pris å behandle saker om tilleggsskatt. Desto flere klager om ølmerker og tilleggsskatt menneskerettsdomstoler behandler, desto mindre sjanse for at den får tid til å ta opp saker om mennesker som virkelig lider.

En lovgiver eller menneskerettsdomstol som utvider området for de rettigheter de skal beskytte, kan ende opp med å bli en papirtiger. Man beskytter på papiret alt og alle, men i realiteten ikke dem der det gjelder liv eller død. Å være ambisiøs og ekspansiv når det gjelder rettighetenes anvendelsesområde, kan i en viss forstand bli å gi opp der det virkelig gjelder.

MORSOMMERE SAKER

En tidligere ansatt ved Menneskerettsdomstolen, refererte at dommerne egentlig foretrakk saker à la norsk tilleggsskatt og varemerkerett om Budweiser. Det var den type jus de fleste dommerne var vant med ut fra sin utdanning og praksis i hjemlandet før de kom til Strasbourg. Norske myndigheter følger opp saker om tilleggsskatt. Man redegjør for de konkrete saksforhold. Det er meningsfylt å håndtere sakene fra dommerbordet. Partene argumenterer juridisk og underbygger sine påstander med fakta.

Tortursaker var noe helt annet. Ikke var det noe interessant jus. Myndighetene i de aktuelle land fulgte dårlig opp sakene eller i hvert

fall bare etter lang tid. Faktum benektet de. Det kunne ta et hav av tid før en sak kunne anses ferdigbehandlet. Klagerne eller deres vitner kunne bli borte. Man kom ingen vei. Arbeidet ble til dels opplevet som meningsløst.

Hvis denne anekdoten er sann, kan det bidra til å forklare at utviklingen har gått i gal retning. Den understreker i så fall at domstolen bør finne tilbake til sitt kjerneområde. I de internasjonale fora der slike saker behandles, burde Norge bidra til at menneskerettene strammes inn slik at de viktige sakene kan prioriteres.

RETTIGHETER, IKKE ALMISSER

De senere år har norsk sosialrettslig litteratur fremhevet et rettighetsperspektiv. Det vektlegges at mottakerne har rett til sine ytelser. Det dreier seg ikke bare om noe man får. Det er ikke almisser eller bevilgninger der myndighetene står fritt. Velferdsretten har blitt en rettighetsjus. Populistiske politikere omfavner en slik rettighetstenkning som kan ha appell til mange. Hvem ønsker ikke å ha en lovbestemt rett til det de måtte ha behov for, som god alderdomsomsorg?

Ett er at rettighetslovgivning fratrar myndighetene en fleksibilitet. De offentlige budsjetter låses. Prioriteringene er allerede satt. Stilt overfor nye problemer, kan det være vanskelig for myndighetene å tilpasse ressursbruken. Man kan ha fastlåst en ressursituasjon preget av overflod lik Norge med en stor oljerikdom.

Rettighetstenkningen kan bidra til en forestilling om at ressursene ikke er begrenset. Det er alltid nok. Spørsmålet er bare hva man har rett til. En slik overflodstenkning kan også stimuleres av andre forhold som sterke løfter fra politikere og gode økonomiske tider. Men rettighetstenkningen sementerer den inn i lovgivningen.

FREMTIDEN LÅSES

Der ressursene er begrenset, kan man gjennom rettighetslovgivning ha frosset en prioritering som senere ikke vurderes riktig. Grunnloven har en bestemmelse (§ 75 d, jf a) om at hvert Storting skal stå fritt til å foreta sine bevilgninger ut fra det som er den aktuelle situasjon.

Sosialrettighetstenkningen bryter med et slikt perspektiv. Der bindes fremtidige generasjoner og Storting opp – inntil loven kan forandres. Men det kan ta tid, og enkelte rettigheter kan også ha fått grunnlovsværn som oppstiller enda større terskler for endring.

Rettighetstenkningen kan forutsette en forestilling om at verden ikke forandres. Derfor er det ikke farlig å bygge inn en rigiditet i lovgivningen. De fleste vil være enige om at en slik fastlåsthet er ønskelig for regler som forbyr tortur mv. En fastlåstning av nivået for trygde- og helseytelser uten at man tar hensyn til den faktiske økonomiske situasjon landet til enhver tid er i, er noe annet.

IKKE RETT, MEN VILJE TIL ET SUNT LIV

En mer eksistensiell problemstilling er hvor langt rettighetstenkningen kan bidra til å forme en forestilling om tilværelsen som dypere sett ikke stemmer.

FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter art 12 fastslår "retten til enhver til den høyest oppnåelige helsestandard både fysisk og psykisk".

Myndighetene kan forsøke så godt de kan. Men når samfunnet har nådd en viss minimumsstandard, gjelder den største helsemessige utfordring en selv. Hva og hvor meget man spiser, ens forhold til rusgifter, herunder tobakk, ens vilje til mosjon, ens atferd i forhold til ens nærmeste: Dette er de faktorer som i de vestlige overflodssamfunn virkelig innvirker på ens fysiske og psykiske livskvalitet.

En god helse og et sunt liv handler etter et visst punkt ikke om rettigheter, men om vilje og egen innsats.

Man kan ikke legge ansvaret på myndighetene for overvekt, den psykiske belastning ved skilsmisse, konflikter med barna, sosial isolasjon osv. For tidligere tiders mennesker ville det antagelig fortone seg merkelig at noe så selvfølgelig må sies. Rettighetstenkningen kan skape forestillinger om at andre skal ivareta sider av tilværelsen som dypere sett er ens egne utfordringer.

Det kan utløse en egen type sint indignasjon når forsikringsselskaper vil ta konsekvensen av det som naturlig kan ses som den enkeltes ansvar: Høyere premie ved røking, overvekt, rusmisbruk osv. Man kan hevde at en slik differensiering av kostnader bryter med grunnleggende rett til likebehandling. Det stigmatiserer røkere som allerede har det vanskelig nok siden de utsettes for misnøye fordi de røker.

NATUREN FORSKJELLSBEHANDLER

Samfunnet kan pålegge ikke å forskjellsbehandle. Men naturen diskriminerer fra fødsel til død. Ingen mennesker er like. Disse forskjeller i utgangspunkt må hver enkelt av oss forholde oss til og mestre. Å bli bitter gjør det hele bare verre. At naturen diskriminerer, er naturligvis ingen grunn for myndighetene til å skulle forsterke det hele. Men et for kraftig fokus på et krav om likebehandling kan forvirre i forhold til den grunnleggende eksistensielle utfordring det er å leve med de forskjeller som preger enhver gruppe mennesker.

På naturrettslig grunnlag har mange forsøkt å oppstille krav til likebehandling. Men en slik likebehandling finner man ikke i naturen selv.

Er life a losing game? Happiness economics kan gi inntrykk av det. Uansett hvor velstående vi blir, kan vi alltid være misunnelige på den som har mer, eller som kunne få mer, av penger, av utseende, av sjarm, av ungdom. Vil man bruke jussen til å omfordele alle livskvaliteter så misunnelsen ikke får spillerom, skal det bli en altomfattende juss.

LYKKE-JUS - LOVGIVNING MOT MISUNNELSE

Et nytt område innen økonomisk teori kalles undertiden happiness economics. Hva gjør oss fornøyd eller lykkelige? Ett av funnene har vært at lykke ikke avhenger så meget av ens absolutte velstand, men av den relative. Forutsetningen er at man allerede har et tilstrekkelig økonomisk grunnlag for en forsvarlig levestandard. Deretter synes det psykologisk viktige å være hvor man befinner seg i forhold til andre. Har man mer eller mindre? Slik forstått blir lykke et spørsmål om ikke å være i en posisjon der man kan bli misunnelig.

Enkelte representanter for happiness economics har anbefalt mer skatt på forbruk

med høy offentlig profil, luksusforbruk som er synlig for mange. Å få ned slikt forbruk vil øke den samlede lykke i samfunnet ved å redusere misunnelsen (1). Tilsvarende resonnementer gir også argumenter for progressiv inntektsbeskatning. Høy skatt på store inntekter vil redusere forskjeller og dermed gi mindre misunnelse.

HVA MED STORE OG SMÅ NESER?

Ett er at progressiv inntektsbeskatning i praksis har vist seg å ha begrenset evne til å redusere forskjeller. Lønninger kan rammes av progressiv beskatning. Men

kapitalinntekter, som typisk er de rike eiernes inntekter, er vanskeligere å nå med lønnsbeskatningens høye satser.

Kanskje burde man mure inn de rike slik at vi andre slapp å se dem, eller påby andre former for usynliggjøring av deres velstand. Tidligere viste mange rike atskillig selvsensur av eget forbruk - muligens med god grunn. En viktigere innvending er at denne type utjevnings- eller lykke-økonomiske resonnementer tar misunnelse på alvor og nærmest absolutterer den.

Får man redusert den misunnelse som skyldes økonomiske forskjeller, hva da med den misunnelse som skyldes ulik fordeling av intelligens, oppmerksomhet, sjarm, venner, utseende, tiltrekningskraft overfor det annet

(1) Andrew Oswald, Warwick University

KOLLIDER IKKE I PÅVIRKET TILSTAND!

Undertiden er lovgivningen kontant når det gjelder å holde den enkelte ansvarlig. Mange kjenner til at bilkjøring med over 0,22 promille alkohol kan medføre bot. Over 0,5 promille kan gi bot og betinget fengsel og inndragning av førerkort i minst ett år (1).

Mange kjenner ikke like godt bilansvarslovens potensielt drakoniske regler. Kjører man med mer enn 0,5 promille og volder skade, vil man ikke få erstatning for skade på egen bil eller på seg selv. Forsikringsselskapet kan også kreve at den påvirkede skadevolderen refunderer selskapets erstatningsbetalinger til andre hvis føreren hadde mer enn 0,5 promille (2). Hadde skadevolderen over 0,2 promille, inntreer de samme drastiske virkninger med bortfall av erstatning og refusjon av selskapets utlegg hvis man ikke kan gå ut fra at skaden ville ha inntruffet uten hensyn til alkoholpåvirkningen.

Dette er virkelig regler som i god norsk avholds- og pietismeånd holder den enkelte til ansvar for sine handlinger og synder.

kjønn, sykdom, evnerike barn osv. Penger er langt fra det eneste man kan bli misunnelig overfor, og for mange ikke en gang det viktigste. Hvordan få til en rettferdig fordeling av ansiktstrekk og helse?

Hvis det er regelsamfunnets oppgave å sørge for at andre ikke får det bedre enn meg, bekreftes forestillingen at det er andres ansvar hvordan jeg har det. Hvis jeg ikke har det så godt som jeg måtte ønske, er det ut fra en slik tankegang mange å rette aggresjonen mot. Ett er de rike, men hva med innvandrere, kvinner,

menn, tilhengere av andre idrettslag, østlendinger, nordlendinger, byråkrater osv?

Siden forskjeller er et grunnleggende faktum ved tilværelsen, kan man spørre om utfordringen mer må være å hjelpe den enkelte til å leve med ulikhetene. Det er alltid andre som har mer, større bryster, kraftigere kjønnsorgan eller flottere legger. De viktigste forskjeller kan man ikke fjerne eller utjevne gjennom lovgivning. Lovene kan ikke omfordele hvor pene vi er, hvis man ikke virkelig vil gå håndgripelig til verks.

DET GODE LIV - DEN ENKELTES UTFORDRING

En lovgivning som tar sikte på å gjøre menneskene lykkelige, overskrider antagelig jussens naturlige domene. Å leve et liv som kjennes tilfredsstillende, er et individuelt ansvar. Samfunnet kan legge forholdene til rette for at den enkelte kan utfolde seg. Men staten kan ikke påta seg rollen som en som gjør livet tilfredsstillende. Det har å gjøre med hvordan den enkelte forholder seg til tilværelsen.

Misunnelse skyldes ikke primært at det er ytre forskjeller. Misunnelse som reduserer livskvalitet, har også å gjøre

med en indre følelse av at noe mangler. Mange av oss ville selvfølgelig gjerne hatt mangemilliardærenes penger. Men begynner forskjellen å plage oss, ligger ikke løsningen i flere lover. Å fylle opp denne psykologiske opplevelse av mangel, er ikke en oppgave for Stortinget eller andre lovgivende forsamlinger. Det er en utfordring for hvert enkelt menneske.

PSYKOLOGISK PRIMITIVISME

Det er en psykologisk primitivisme å tro at misunnelsen i samfunnet blir borte hvis man fjerner økonomiske forskjeller. Store og omfattende økonomiske forskjeller i et samfunn mener en del er uheldig av en rekke grunner. Et nokså vanlig synspunkt er at det kan skape uro. Noen sikker empiri for det har man imidlertid

ikke. En del økonomiske ulikheter er uansett langt innenfor det ens potensiale for misunnelse må leve med.

Den indre følelsen av å mangle noe, som alle mennesker har i større eller mindre grad, er en stemning som søker et objekt. Tilsvarende kan gjelde ens irritabilitet, aggresjon eller uforløst seksualitet. Fjerner man et mål for denne indre stemningen, vil den rette seg mot noe annet. Har man vært sterkt plaget av at andre har mer enn en selv økonomisk, og det endres, er det sannsynlige at man etter en kortvarig lindring, igjen vil oppleve at man er opptatt av andre forskjeller. I det menneskelige fellesskap med alle våre ulikheter, vil det alltid være noe å være misunnelig over.

MISUNNELSE - ET INDIVIDUELT, IKKE KOLLEKTIVT ANSVAR

Til alle tider har religion og filosofi betont at det å bli født inn i verden er å møte en utfordring: Hvordan vil jeg leve? Hvordan vil jeg møte denne tilværelsen som er så lite forutberegnelig og stiller en overfor så store forskjeller og tilfældigheter?

På grunnlag av økonomiske teorier om lykke, omfordeling og beskatning bør ikke samfunnet pretendere å overta ansvaret for ens dypere livskvalitet, for det å leve et liv som gjør en fornøyd. Denne type teorier kan gjøre vondt verre. Det kan bidra til at man blander sammen hva lovgivning og bevilgninger kan hjelpe en med, og det en selv må håndtere. Men behovet for å fraskrive seg ansvaret for eget liv kan skyldes langt mer enn ønsker om at det offentlige skal fordele godene.

PRIVATE PROPERTY

PLEASE KEEP OFF

Grenser for grensesetterne

RETTSVILLFARELSE FRITAR IKKE

Hele rettssystemet bygger på en fiksjon om at alle skal kunne sette seg inn i de regler som gjelder deres forhold. Et grunnbegrep i det moderne rettssystem er rettsvillfarelse. Det er som den store hovedregel ikke en gangbar unnskyldning at man ikke kjente til de reglene man overtrådte. Det er ikke vellykket for en entreprenør å innlede samtalen med representanter for Arbeidstilsynet: Jaså, skal arbeidere på stillaser sikres?

Prinsippet gjelder nokså generelt. Ingen behøver kjenne alle bestemmelsene i databasen til Lovdata. Men man forutsettes å ha satt seg inn i reglene på de livsområder der man opptrer. Bommer man på jussen, er det ens eget problem. Tror man at man har adgang til å gå ut i politisk streik, men er vilkårene ikke oppfylt f eks fordi man holder på mer enn den halve arbeidsdag som vanligvis anses som maksimum, er det ulovlig arbeidsnedleggelse og ordrenekt. Etter advarsel kan man sies opp.

MYTEN OM JUS SOM ALLEMANNSEIE

I det religiøse samfunn ble man forutsatt å være troende. I det juridiske samfunn forutsettes man i prinsippet å være kunnende. Læren om rettsvillfarelse er klar: Behersker man ikke reglene på de områder av samfunnet der man befinner seg, er det ens egen risiko. Med et stadig mer omfattende regelverk holder ikke denne myten om jus som allemannseie. Man handler juridisk delvis i blinde, men like fullt med ansvar.

For mange næringsdrivende er dette et årlig tilbakevendende dilemma. Regnskaps-papirer, årsrapporter og selvangivelsespapirer skal undertegnes. Ikke forstår man det som står der, ikke kjenner man tilstrekkelig godt de underliggende reglene. Man har ikke mulighet for å sette seg inn i alle de tall og faktiske omstendigheter papirbunkene bygger på. Like fullt er man ansvarlig. Noen må undertegne, og underskriften forutsetter at man har satt seg inn i det underskriften gjelder.

Å trenge gjennom alt det papirene omfatter, både reglene og fakta, nytter ikke. Risikoen må man ta. Man innestår for at man har forstått det man setter sitt navn på, selv om man ut fra enhver praktisk betraktning er uten mulighet til å beherske det.

På et vis er man tilbake i religionen igjen. Man må håpe, be og tro at det går bra.

REALISTISK ANSVAR SOM GRENSE FOR LOVGIVER

En lære om rettsvillfarelse kommer man vanskelig utenom. Det ville være meningsløst å gi regler som man forutsetter at de berørte ikke behøver sette seg inn i, og som de derfor ikke kan holdes ansvarlig for å bryte hvis de er uvitende om dem.

Men ut fra læren om rettsvillfarelse kunne man utlede en grense for hva slags regler som bør gis. Lovbestemmelser bør modereres, forenkles eller reduseres dersom man ikke realistisk kan vente at de som berøres, kan klare å sette seg inn i bestemmelsene. Man må tilføye: Med det tidsforbruk det innenfor en fornuftig kost/nytte-betraktning er rimelig å anvende.

Innenfor mange samfunnsområder ville dette være en urealistisk begrensning på lovgiver. Der forutsetter man at de berørte benytter rådgivere til å mestre reglene. Skatte- og regnskapslovgivning er et typisk eksempel. Der er prinsippet at den næringsdrivende synker med sine rådgivere. Man identifiseres med rådgiveren, som det heter. Tar rådgiveren, f.eks. revisor eller regnskapfører feil, holdes like fullt oppdragsgiveren, den næringsdrivende, ansvarlig.

Skal man bygge et hus, må man ha en arkitekt og en entreprenør som behersker bygningslovgivningen, og kan innestå for at reglene følges. Eieren kan like fullt bli ansvarlig.

Like fullt kunne lovgiveren ta mer hensyn til at reglene også skal følges opp av private som likeledes kan holdes ansvarlig ut fra en premiss om at de eller deres rådgivere har satt seg inn i bestemmelsene. En del fradragsbestemmelser i nyere selskapsskattelovgivning må for mange fortone seg meningsløse. Det kan koste mer å betale rådgiver for å etterleve reglene enn klienten kan spare i skatt.

Alle nye lovforslag skal etter reglene om utredninger ha et anslag over de administrative og økonomiske konsekvenser. Man kunne tilføye en vurdering av i hvilken grad det vil være realistisk for adressatene for reglene å sette seg inn i dem. Eller at rådgiverne

kan gjøre det uten for store kostnader for oppdragsgiver, hvis det er et samfunnsområde der det er rimelig av lovgiveren å pålegge borgerne kostnaden til rådgivere.

FIKSJONEN OM STORTINGETS KOMPETANSE

En omfangsrik og detaljert lovgivning stiller store krav til borgernes innsikt i regelverket, eller til deres økonomiske ressurser for å kunne kjøpe seg kompetansen fra andre. Tar ikke borgerne utfordringen på alvor, er fallhøyden til dels stor. Det fritar ikke for ansvar at man ikke kjente de regler læren om rettsvillfarelse forutsetter at man skal ha satt seg inn i før man handler.

Tilsvarende kunne man si at så mange bestemmelser burde stille store krav til lovgiverens kunnskap.

Her er imidlertid fallhøyden for det enkelte medlem av den lovgivende forsamling liten eller ikke-eksisterende. Ingen pådrar seg noe ansvar hvis de ikke forstår innholdet i de reglene de vedtar.

Selvfølgelig er det grenser for hvilken detaljforståelse man kan forvente i en nasjonalforsamling. Moderne lovgivere vedtar hvert år et utall intrikate og tekniske regler som kan forutsette stor fagkunnskap. Et medlem av en nasjonalforsamling er forventet å stemme i alle saker. Forstår hun ikke selv regelens innhold, skal hun kunne basere seg på råd fra sitt partisekretariat eller andre rådgivere. Ikke mange lover ville bli vedtatt hvis alle lovgivere til enhver tid skulle forstå alt de befattet seg med. Systemet ville stoppe opp.

IDEALISERINGEN AV DEN KUNNSKAPSLØSE LOVGIVER

Man kan undre om denne pragmatiske tankegangen har gått for langt. I Norge taler mange om verdien av å ha stortingsrepresentanter fra alle samfunnslag, også uten særlig høy utdanning, og til dels av svært ung alder. Trekker man denne tankegangen langt, ender man opp med en lovgivende forsamling der svært få representanter forstår det de vedtar.

Undertegnede (som underviser i skatterett) tillot seg en gang å si til en kollega: Det kan umulig være over 10 (av de 165) representanter på Stortinget som i særlig grad skjønner de skattereglene de vedtar. Min kollega bare lo og sa: Vis meg de 10!

Dessverre kunne man nok konstatere tilsvarende på mange andre rettsområder. De mange innfløkte og detaljerte reglene i det moderne samfunn er ikke bare fremmedgjørende for adressatene, de borgerne som i prinsippet er underlagt dem. De oppleves også til dels som noe fremmed for dem som vedtar bestemmelsene.

De negative konsekvenser av dette er mange. En av dem er at systemet blir udemokratisk. Mangelen på kompetanse i den lovgivende forsamling gir en maktforskyvning over på dem som har kunnskapen: Byråkratene.

BYRÅKRATENE OVERTAR

Hva skjer når den lovgivende forsamling ikke skjønner de bestemmelsene de vedtar?

Det skapes en avhengighet. Mangel på utdanning og kunnskap avler uselvstendighet. Det er vanskelig, egentlig umulig, å gjøre seg opp sin egen mening om noe man ikke forstår. Innenfor skatteretten ser man det tydelig. Det er knapt noen stortingsrepresentant man kan

ALDRI FORLØST SAMTIDIG

Skattereformen 1992 resulterte i usedvanlig kompliserte regler om aksjegevinstbeskatning. Forfatteren av denne artikkel måtte selv skrive om disse intrikate skattereglene i en håndbok. Noen ganger hadde jeg følelsen av å forstå det jeg skrev, andre ganger ikke. Flere ganger samtalte jeg med den embetskvinnen i Finansdepartementet som hadde skrevet reglene og løpende arbeidet med dem. Det hendte undertiden at jeg under samtalen forsto at hun nå mente at hun et øyeblikk skjønnte innholdet i de aktuelle bestemmelser. Jeg kunne også selv under diskusjonen ha den samme følelsen. Det skjedde bare aldri at vi samtidig hadde opplevelsen av å forstå hva formuleringene egentlig betød – hvis de da betød noe.

snakke med om et skatteteknisk spørsmål, uten å få som svar at dette må vedkommende drøfte med den som har dette saksområdet innen partiet. På klart norsk betyr det at representanten selv ikke forstår saksforholdet. Denne type svar får man også når man snakker med personer som sitter i finanskomitéen som nettopp forbereder denne type saker.

Ballen eller spørsmålet havner raskt hos embetsmennene i Finansdepartementet. Stortingsrepresentantene føler til dels at embetsverket er de eneste som faktisk behersker saksforholdet.

Dermed står man overfor et paradoks. Den voldsomme regelproduksjonen i det moderne samfunn gjør Stortinget til en mektig insti-

tusjon. Den evige strøm av nye bestemmelser er noe enhver må forholde seg til. Samtidig gjør det voluminøse regelverket at Stortinget i stadig større grad må støtte seg på ikke-valgte fagfolk i departementer og direktorater. Desto mer de demokratisk valgte representanter bruker sin lovgivende kompetanse til å gi regler de ikke selv behersker, jo mer av den reelle makt må overlates til ikke-valgte instanser. Jo flere regler Stortinget vedtar, jo mer avmektig blir også Stortinget.

OND SIRKEL

Man kommer inn i en ond sirkel. Hvis de som vedtar reglene, ikke egentlig forstår hva de innebærer, kan regelgiverne vanskelig vurdere

hvilken belastning nye bestemmelser vil medføre for dem som må underkaste seg disse.

Ut fra sitt ståsted i samfunnet, vil byråkrater lett være tilhengere av mer regler. Ser man den enkelte byråkrats sektor isolert, vil ytterligere utbygginger av regelverket vanligvis gjøre det lettere å styre. Byråkratene har skrevet reglene, og forstår dem stort sett selv. Nye regler skaper også større behov for de off-entlig ansatte som lager dem. Man kan ikke vente at embetsverket

skal være den mest effektive bremse for nye bestemmelser. Politikerne burde ivareta helheten og vurdere hensiktsmessigheten av den totale reglemengde. Men politikerne klarer ikke å motstå embetsverket når de ikke i rimelig grad behersker saksforholdene.

Hvis Stortinget ikke har et visst minste antall representanter som forstår det som vedtas, risikerer man å slippe løs en form for ukontrollerbar ånd i flasken som lever sitt eget liv - der både den ansvarlige lovgiver og de regulerte borgere føler seg fremmedgjort. Det kan selvfølgelig også være et åpent spørsmål hvor langt byråkratene selv forstår sine egne lovforslag. En del lovutkast er underlagt tidsfrister. Innenfor en del kompliserte

saksforhold kan det lett hende at et lovutkast må legges frem uten at forfatterne selv innser konsekvensene av det de måtte bli ferdig med.

Det forunderlige med lovbestemmelser er at de må tolkes og gis et innhold, selv om det er mye som tyder på at de undertiden var skrevet for å få noe ferdig selv om ingen egentlig forsto hva ordene innebar.

MER KRAV TIL FAGLIG KOMPETANSE HOS LOVGIVER

Det finnes ingen enkel universalløsning. Men noen botemidler synes mulige.

Det bør stilles større krav til stortingsrepresentanters faglig kompetanse. På en del felter er selvfølgelig politisk innsikt avgjørende. På atskillige områder er det ikke tilstrekkelig til å innta et selvstendig standpunkt.

Kravene til faglig kompetanse for stortingsrepresentanter kan ut fra demokratiske hensyn og spilleregler ikke formaliseres. Men partiene og de som nominerer og stemmer, bør i større grad stille spørsmål ved den enkelte representants utdanningsmessige og kunnskapsmessige bakgrunn for å håndtere de saker de skal behandle.

Å sitte på det norske storting er av de viktigste jobber i landet der konsekvensene av dårlige beslutninger kan være betydelige. Men det er av de få arbeidsplasser der man har inntrykk av at det nærmest regnes som mangel på allmenn dømmekraft å stille spørsmål om faglig kompetanse.

Den kinesiske ledelse representerer en form for absolutt ateisme der intet i tilværelsen er utenfor de sfærer som kan underlegges verdslig lovgivning. Dalai Lama har nå hengende over seg et forbud mot å bli reinkarnert. I praksis kan det innebære at alle som finner den nye reinkarnerte Dalai Lama innenfor kinesisk jurisdiksjon, kan straffes for medvirkning til lovbrudd! Kanskje er Dalai Lama smart nok til å bli reinkarnert utenfor Kina i et av de tibetansk eksilmiljøene. - Man kan tilpasse seg skattelovgivning. Muligens kan man også sno seg litt overfor reinkarnasjonslovgivning.

MELD DITT MORD I KONTORTIDEN!

Noen påstår følgende historie er sann:

En person ringer på hos Politihuset på Grønland. - Hva er det du vil? - Jeg vil tilstå et mord. - Hvor bor du? - På Frogner. - Da må du henvende deg i arbeidstiden på Majorstua politistasjon.

Selv om anekdoten ikke medfører riktighet, illustrerer den et poeng: Politiet, lik mange andre myndigheter, har fått for mange regler å følge opp. Og det er utallige sanne anekdoter om merkelige svar fra politiet ved henvendelser om farlige eller kriminelle hendelser.

I Norge er politiet nedsyltet i alle de bestemmelser politikerne har vedtatt som ledd i det å skape en stadig bedre verden. Resultatet er at en rekke viktige regler blir liggende ubrukt.

LOVGIVNING SOM KOSMETIKK

Selve det å vedta regler, koster lite. Politikere som vedtar bestemmelse på bestemmelse kan virke handlekraftige. De har da også gjort sitt. Nå er det andres ansvar å følge opp.

Men lovgivning blir papirtigere, fasa-deprakt og kosmetikk hvis det ikke er ressurser til å sette det hele i verk. Ved å ta ansvar for så mye, skaper politikerne et samfunn med bestemmelser der ansvarsgrenser blir uklare. Mye flyter. Men alt vedtas i beste mening. Derfor er det vanskelig å kritisere.

ALL FREMGANG MED MÅTE

Innen rettssosiologien regnes juridiske regler som tegn på at samfunnet er blitt mer moderne og sofistikert. I enkle samfunn har man ofte ikke de formelle ordningene av eiendomsrett som er så selvfølgelig for det vestlige menneske.

Enkelte har sagt at desto mer sivilisert mennesket blir, desto større behov er det paradoksalt nok for rettsregler. Velferdsstaten er bygget på lovgivning. Mange har vært stolte av de rettslige instrumenter som har båret den frem.

Internasjonalisering, bekjempelse av klimakatastrofe, vern om individer mot overtramp – også her er virkemidlene ofte av rettslig karakter.

Men det går grenser.

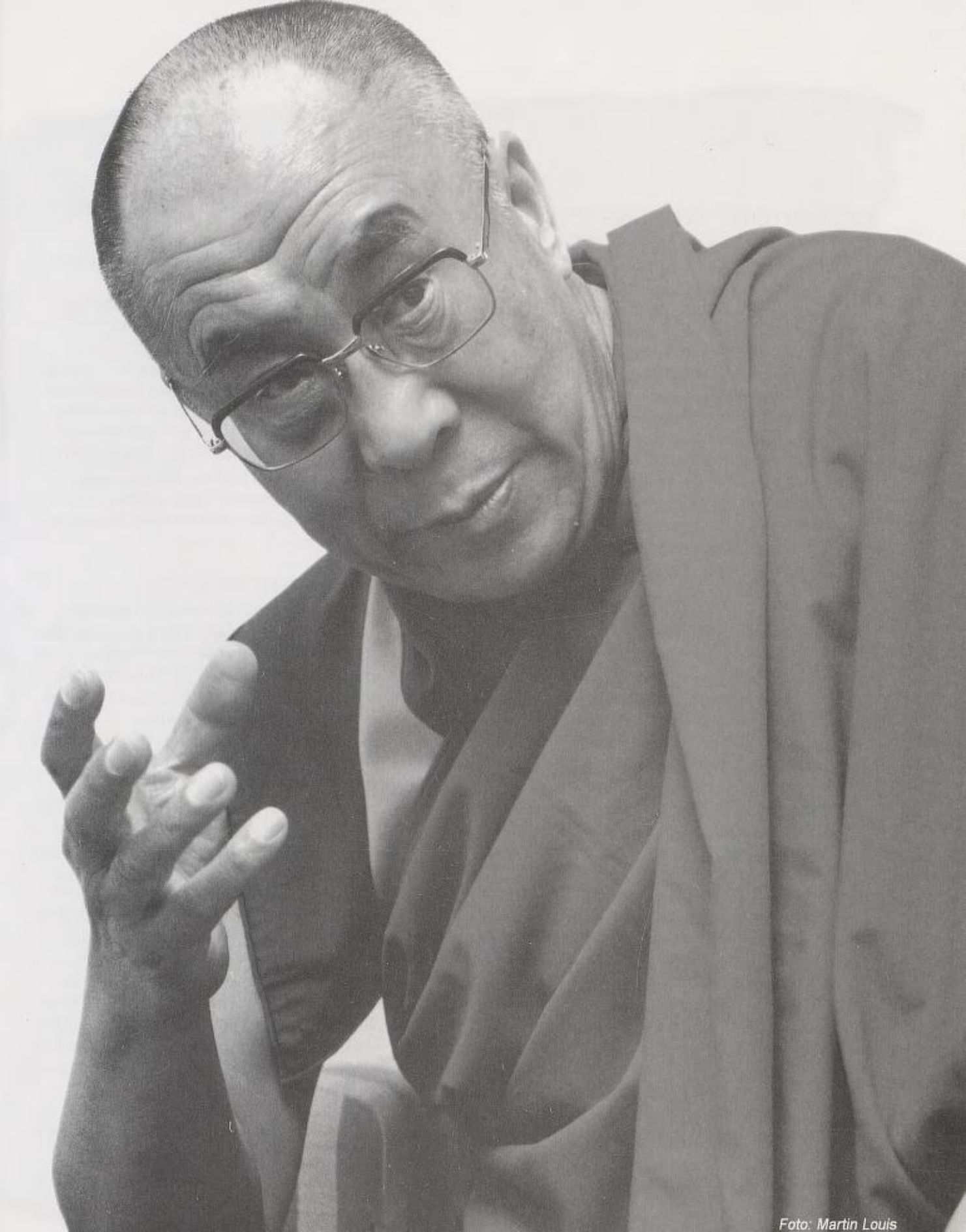

Foto: Martin Louis

VED LOVGIVNINGENS YTTERPUNKT REINKARNASJON FORBUDT!

Primo august 2007 meldte internasjonal presse (The Times og El Pais) med overskriften i El Pais: Kina forbyr reinkarnasjonen av Dalai Lama. Forbudet skal ha fått en mer generell form. Den nålevende Dalai Lama er en reinkarnasjon av Avalokitesvara Buddha. Det kinesiske departement for religiøse forhold skal ha forbudt videre reinkarnasjoner av Buddha, herunder som Dalai Lama.

På et nivå er dette en dårlig spøk eller nok en illusjon om lovgiverens allmektighet. Det dreier seg om inkompatible størrelser, om to scenarier av verden som ikke kan møtes. Det kunne ligne på et forsøk på å forby Den hellige ånd eller Gud. Han ville neppe bry seg så mye om det. Hvis man skulle tro på læren om reinkarnasjoner av Dalai Lama, vil man vel knapt tenke at vedtak fra det kinesiske kommunistparti har den ringeste innflytelse på antall gjenfødelser.

Men for det tibetanske folks religiøse liv kan vedtaket få stor betydning. De kinesiske makthavere kan ikke hindre reinkarnasjoner. Det vet de selv hvis de skulle tro på dem. Men de kan straffe at reinkarnasjoner gjøres kjent, og at en ny Dalai Lama trer frem. Kommunistpartiets vedtak skal hindre at det tibetanske folk skal få en ny åndelig leder. I praksis vil det å skjule en ny Dalai Lama motvirke at han de facto kan innta sin rolle. I praksis vil nok også kineserne finne frem til vedkommende. Sørger de da for at han blir drept, er det heller ingen helligbrøde ut fra deres egne premisser. Det dreier seg ikke om en virkelig Dalai Lama. Reinkarnasjonen var forbudt og vil derfor ikke ha funnet sted.

Løsningen kan selvfølgelig bli at tibetanerne finner den nye reinkarnerte Dalai Lama utenfor Tibet, f eks i India der den nålevende

Dalai Lama måtte søke tilflukt etter flukten fra Lhasa i 1959.

Forbudet er et av kinesernes utallige overtramp mot det tibetanske folk som ledd i det kinesiske kulturelle folkemord overfor Tibet. Forbudet mot reinkarnasjoner er et godt eksempel på områder en verdslig lovgiver bør la bli i fred. Men kineserne vet ut fra erfaring at de slipper unna med det. Et halvt århundre med grov undertrykkelse av det tibetanske folk og kultur har nesten ikke hatt negative konsekvenser for kineserne. Freds- og menneskerettslandet Norge har vært blant de flinkere til å lukke øynene.

KINESISK BRØD OG SIRKUS

Kineserne har lært sin lekse fra de romerske keisere. Brød og sirkus gjør folket fornøyd. Bli bare åpningsseremonien for de olympiske leker i Beijing august 2008 flott nok, vil de færreste bry seg en døyt om et nærmest kuriøst juridisk vedtak om å forby reinkarnasjoner.

Å forby servering av champagne under OL derimot hadde vakt en storm ingen kunne slukke.

I august 2007 skrev Newsweek imponert om hvordan utbyggingen av Beijing før lekene i 2008 har et omfang verden ikke tidligere har sett. En årsak til det er at kineserne ikke bryr seg om rettighetene til det betydelige antall mennesker som på uhyre kort varsel kastes ut av sine hjem fordi husene skal rives og gi plass til olympiske templer. Resultatet kan se flott ut, men brutaliteten bak er betydelig. Rettsløsheten gjør tempoet og omfanget mulig. At bulldoserne ruller frem over fattigfolks hus, skjer i et land der lovgivningen, eller mangelen på denne, er styrt av en ideologi som først og fremst skulle tjenes de svakeste rett.

DEN STORE ILLUSJONEN

Er mye juss tegn på at verden går fremover, skulle vår tid være fantastisk. Vi lever virkelig i en juridisk verden.

Regelproduksjonen er enorm. Teknologien setter ikke lenger grenser for verken omfang eller lovgivningens vanskelighetsgrad. Tidligere måtte bestemmelsene få plass innenfor stive permer. Dagens databaser kan romme hva som helst. Grenser for kompleksiteten ved skattelovgivning eller pensjonssystemer settes bare ved det myndighetenes datamaskiner klarer å regne ut.

Det burde være mulig å oppnå enighet om visse grenser for hensiktsmessig lovgivning.

Lovgiveren bør ikke gi flere regler enn det som med rimelighet kan følges opp i praksis. Et eksempel er overbelastningen av politiet, og den manglende prioritering som blir resultatet.

En langt større diskusjon gjelder Den Store Illusjonen. Mennesket er ikke en datamaskin som kan forhåndsprogrammeres til siste handling. Lover kan ikke ta over alt. Et sted slutter samfunnets ansvar, og den enkelte begynner. Å tro noe annet forringer den livskvalitet bare den enkelte kan tilføre sitt liv. Den grensen for lovgiveren er viktig - og vanskelig å bli enige om. Men bare å innse at den finnes, kunne bidra til å bremse noe av den enorme regelproduksjon som skyldes en nesten mekanisk tro på at flere regler gir en bedre verden.

ta kurs nå

ACEM MEDITASJON

psykisk kondis

*Nytt & bedre opplegg
Kortere - 4 møter
Kursavgift: mer enn halvert*

II ACEM

acem.no

tf 23 11 87 00

Halvorsbøle, Norge

Halvorsbøle er Acems kurssted ved Randsfjorden. Etter overtagelsen i 2003 er stedet blitt populært og ettertraktet for kursdeltagere i Acem. Høy standard, rimelige priser, rolige og vakre omgivelser på Jevnaker. Stedet har 73 komfortable rom med sengekapasitet til 110 personer. Velsmakende laktovegetarisk mat.

Lundsholm, Sverige

Herregården Lundsholm ligger vakkert til på et nes i innsjøen Mangen 25 km nordøst for Arvika, 200 km fra Oslo. Eiendommen på 144 mål er stille og svært egnet for Acem-meditasjon og rekreasjon. Stedet er nylig oppgradert med et nytt innkvarteringsbygg. Det inneholder også en moderne møtesal. Med 48 rom, hvorav 12 dobbeltrom, har Lundsholm 60 sengeplasser. Lundsholm er omgitt av skog. Her finnes en liten strand. Turmulighetene er rike. Velsmakende laktovegetarisk mat.

For nærmere informasjon:
 epost: acem@acem.no; hjemmeside: acem.no
 tlf 23 11 87 00
 Se også halvorsbole.no

ISSN 0332-5790

B ØKONOMI
ÉCONOMIQUE

Depotbiblioteket

h08016840

2008 Arg. 40 Nr. 1

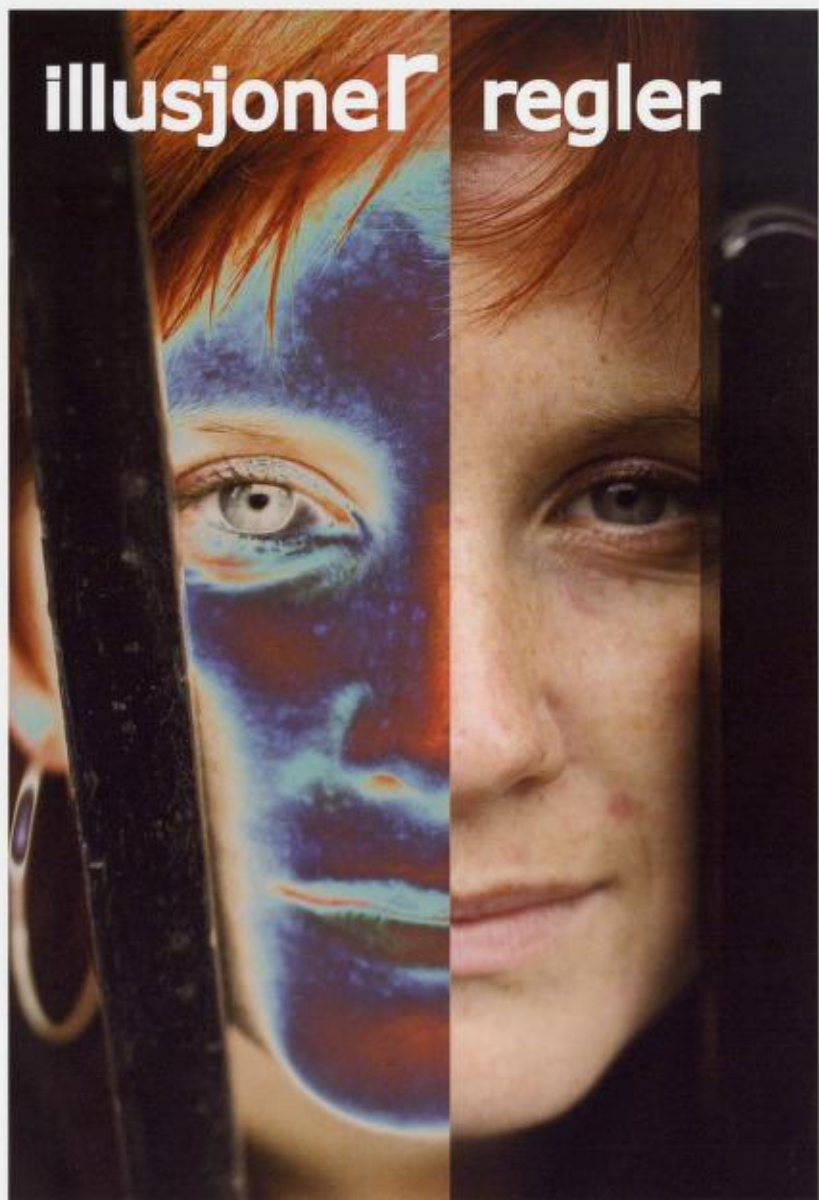
Nr. Dyade

I det moderne regel-
samfunn har jussen
overtatt en del av
religionens rolle.
Et sentralt kristent
budskap føres videre:
Vi er alle syndere -
lovbrytere.

Hviler det moderne
samfunn med sin
endeløse regel-
produksjon på en
illusjon? De fleste
bestemmelser er godt
ment.

Men hvilket samfunn
skapes når det blir så mange av dem?

Lager vi et samfunn der alle til enhver tid kan anklages?

ADVANCED MANAGEMENT JOURNAL